

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра цивільного права і процесу

ЧЕРНИЧИНЕЦЬ Світлана Петрівна
«Припинення юридичних осіб за
цивільним законодавством»

Спеціальність: 7.03040101
Спеціалізація – Цивільно-правова

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст»

Студентка групи ПРЦзс-53
_____ С.П.Черничинець

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент
_____ І.С.Лукаsevич-Крутник

Дипломну роботу допущено
до захисту
«__» _____ 2012 р.

Завідувач кафедри
_____ В.М.Слома

Тернопіль – 2012 р.

ЗМІСТ

План	3
Вступ	4
Розділ 1. Припинення юридичних особа	9
1.1. Поняття та способи припинення юридичних осіб	9
1.2. Підстави припинення юридичних осіб	14
Висновки до розділу 1	30
Розділ 2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом	32
2.1. Припинення юридичних осіб шляхом реорганізації	32
2.2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом у примусовому порядку	52
Висновки до розділу 2	69
Розділ 3. Припинення юридичних осіб без правонаступництва	73
3.1. Припинення юридичних осіб без правонаступництва за рішенням їх учасників (членів) або органів, уповноважених на це установчими документами	73
3.2. Припинення юридичних осіб без правонаступництва у примусовому порядку	88
Висновки до розділу 3	104
Висновки	106
Список використаних джерел	111

ПЛАН

Вступ

Розділ 1. Припинення юридичних особа

1.1. Поняття та способи припинення юридичних осіб

1.2. Підстави припинення юридичних осіб

Висновки до розділу 1

Розділ 2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом

2.1. Припинення юридичних осіб шляхом реорганізації

2.2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом у примусовому порядку

Висновки до розділу 2

Розділ 3. Припинення юридичних осіб без правонаступництва

3.1. Припинення юридичних осіб без правонаступництва за рішенням їх учасників (членів) або органів, уповноважених на це установчими документами

3.2. Припинення юридичних осіб без правонаступництва у примусовому порядку

Висновки до розділу 3

Висновки

Список використаних джерел

Вступ

Актуальність теми. В умовах реформування цивільного законодавства України дослідження інституту юридичних осіб набуває усе більшого значення. Останнім часом правове регулювання порядку припинення юридичних осіб зазнало істотних змін, проте виникає багато дискусійних питань, коли йдеться про захист інтересів кредиторів у разі припинення юридичних осіб, про компетенцію органів юридичної особи на стадії її припинення, про порядок примусового припинення тощо. Це в свою чергу зумовлює необхідність ретельного вивчення законодавчої бази, аналізу проблемних питань, які виникають у зв'язку з цим.

Причин для припинення юридичної особи є дуже багато. Неправильне ведення бізнесу може призвести до припинення підприємства. Проте за рішенням про ліквідацію підприємства можуть стояти не лише підприємницькі труднощі, що спричинили банкрутство чи рішення про припинення підприємства у зв'язку з порушенням законодавства, а й рішення власника провести ліквідацію з інших причин.

Припинення підприємства являє собою складну і тривалу процедуру, здійснити яку в рамках нинішнього правового поля досить складно. Складність полягає не тільки у самій ліквідації юридичної особи, але й у нерегульованості на законодавчому рівні важливих процедурних питань.

В юридичній літературі дослідженню питань правового регулювання інституту припинення юридичних осіб присвячено багато праць, однак вони здебільшого стосуються окремих його способів.

Розгляду даної наукової проблематики присвятили свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-правознавці, зокрема: Водночас комплексного дослідження інституту припинення юридичних осіб у вітчизняному правознавстві здійснено не було.

Метою дослідження, проведеного у дипломній роботі, є визначення шляхів припинення юридичних осіб за цивільним законодавством.

Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- проаналізувати припинення юридичних осіб з правонаступництвом та дослідити його наслідки;
- з'ясувати особливості припинення юридичних осіб з правонаступництвом;
- здійснити теоретичний аналіз злиття, приєднання, поділу та перетворення як способів припинення юридичних осіб;
- дослідити порядок припинення юридичних осіб з правонаступництвом за рішенням суду;
- проаналізувати особливості примусового припинення юридичних осіб з правонаступництвом на підставі рішень відповідних органів державної влади;
- провести теоретичний аналіз шляхів припинення юридичних осіб без правонаступництва.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері припинення юридичних осіб.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти України, які регулюють припинення юридичних осіб, монографічна та інша спеціальна література, а також судова практика з розгляду спорів, пов'язаних з припиненням юридичних осіб.

Теоретична і методологічна основа дослідження, ступінь дослідження теми в правничій науці. Теоретичною базою даного наукового дослідження, яку використовував автор при доведенні сформульованих у роботі тез та обґрунтуванні висновків, послужили праці таких учених-юристів, як-от: Є.В. Аксенова, Є.В. Бакуліна, Ю.Г. Басін, В.В. Бутовський, А.С. Васильєв, О.М. Вінник, О.В. Дзера, Є.П. Дівер, А.С. Довгерт, В.П. Емельянцев, А.П. Єфименко, Д.В. Жданов, А.А. Карлін, О.Р. Кібенко, А.В. Коровайко, В.М. Коссак, О.В. Кохановська, В.М. Кравчук, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, В.В. Лаптев, В.В. Луць, С.А. Макаров, В.К. Мамутов, С.В. Мартишкін, А.С. Могилевський, О.П. Орлюк,

В.В. Рябота, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.О. Стефанчук, К.Т. Трофимов, Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишка, Ю.Юркевич, Н.В. Щербакова, В.С. Щербина та інші.

Емпіричною базою дослідження є чинне законодавство України, що стосується регулювання припинення юридичних осіб.

Методи дослідження обрано згідно з поставленими метою, завданнями й з урахуванням об'єкта і предмета вивчення. Як загальнонауковий використано діалектичний метод, на підставі якого наводиться правова характеристика припинення юридичних осіб. Із спеціальних методів наукового пізнання застосовано: системно-структурний – при аналізі ролі й меж цивільно-правового регулювання припинення юридичних осіб; історично-правовий – у процесі з'ясування становлення й розвитку суспільних відносин у сфері припинення юридичних осіб; конкретно-соціологічних досліджень – для вивчення умов і чинників, що впливають на правову регламентацію припинення юридичних осіб, а також для опрацювання пропозицій щодо подальшого розвитку цивільно-правового регулювання відносин у сфері припинення юридичних осіб і вдосконалення чинного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що в результаті проведених наукових пошуків автором обґрунтовані або додатково аргументовані теоретичні положення, які й виносяться на захист:

1. Припинення юридичних осіб регламентується нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України в яких відсутня єдина термінологія, тому, у статтях 106, 107 Цивільного кодексу України, було б доцільно слово «припинення» замінити на «реорганізація», а частину 1 статті 104 Цивільного кодексу України слід викласти в наступній редакції: «Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (передання свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам) або в результаті ліквідації».

2. Нормативно-правовими актами України не врегульовано момент

переходу прав та обов'язків від юридичної особи – право попередника до юридичної особи – правонаступника. Тому ст. 107 Цивільного кодексу України необхідно доповнити в наступній формі: “Майно юридичних осіб, що припиняються, переходить до їх правонаступників в момент їх державної реєстрації (у разі приєднання – в момент державної реєстрації змін до установчих документів правонаступника), якщо інше не передбачено законодавством чи рішенням про припинення. Державна реєстрація припинення юридичних осіб повинна бути здійснена не пізніше двох робочих днів після затвердження передавального акта чи розподільного балансу.”

3. У зв'язку прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» мінімальний розмір статутного капіталу для ТОВ, ТДВ та командитних товариств не регламентується, тому виникає розбіжність між нормами статті 144 Цивільного кодексу України. У зв'язку з цим, на нашу думку, слід внести зміни до частини 4 цієї статті і викласти її у такій редакції: «Якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, учасники повинні прийняти рішення про внесення додаткових вкладів або товариство підлягає ліквідації».

Апробація результатів дипломної роботи. Результати роботи апробовані на міжнародній науково-практичній конференції «Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека» м. Харків, 21-23 квітня 2011 р. (опубліковано тези «Сутність стратегії захисту підприємств корпоративного типу від рейдерства» / Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека»/ Харків: ХНАМГ, 2011. – С. 109-111); всеукраїнській науково-практичній конференції «Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи», Тернопіль,

17-18 листопада 2005 р. (опубліковано тези «Взаємозв'язок Цивільного і Господарського кодексів у корпоративному управлінні» / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи» / Тернопіль: Прінт-інформ, 2005. – С. 56-58.).

Публікації. Основні положення дипломної роботи опубліковані в 1 статті у збірнику, що входить до переліку наукових фахових видань ВАК України, в тезах 2 доповідей на науково-практичних конференціях та в навчальному посібнику (з грифом МОН України).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки й рекомендації дипломної роботи можуть бути використані:

- в науково-дослідній сфері — для подальшого розвитку сучасної науки цивільного права в галузі дослідження правової природи припинення юридичних осіб;
- у правотворчій сфері — в процесі вдосконалення правового регулювання припинення юридичних осіб;
- у правозастосовній сфері — потенційними сторонами припинення юридичних осіб при ліквідації чи перетворенні.

Структура та обсяг дипломної роботи. Структура дипломної роботи зумовлена завданнями та предметом дослідження. Вона складається із вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 124 сторінки.

Розділ 1. Припинення юридичних осіб

1.1. Поняття та способи припинення юридичних осіб

У відповідності до Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [1] кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (Стаття 41) та здійснювати підприємницьку діяльність (стаття 42). Отже, фізична особа має право створювати (за рахунок власних коштів чи майна засновувати) та припиняти (за рішенням власника чи власників) юридичну особу.

Окрім того, Конституцією України визначено правові засади і гарантії підприємництва та засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації (стаття 42).

Припинення юридичної особи – це завершення її існування як самостійного суб'єкта права. Внаслідок припинення юридична особа «щезає» зовсім або видозмінюється.

Припинення юридичної особи згідно ст. 104 Цивільного кодексу України від 16.01.2003р. № 435-IV [2] (далі – ЦК) може відбуватися двома шляхами: в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам (правонаступництва) та внаслідок ліквідації. В останньому випадку замість припиненої юридичної особи не виникає іншої юридичної особи, яка наділяється її майном (у тому числі правами та обов'язками).

Звертає на себе увагу те, що в ЦК вживається вираз «припинення юридичної особи», в той час як у Господарському кодексі України від 16.01.2003р. № 436-IV [3] (далі – ГК) (ст. 59 та ін.) зазначається на «припинення діяльності суб'єкта господарювання». Перший термін є вірним, оскільки помилково стверджувати про те, що юридичної особи вже не існує, бо припинилася її діяльність. Юридична особа може не здійснювати свою діяльність протягом певного часу внаслідок різних причин, в тому числі коли

таке здійснення діяльності забороняється законом, але тим не менш юридична особа як така ще існує. Прикладом є припинення діяльності юридичної особи, визнаної банкрутом (абз. 1 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992р. № 2343-ХІІ,) [13], що не тягне за собою припинення самої юридичної особи.

Юридична особа вважається припиненою з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення (ч. 2 ст. 104 ЦК). До цього моменту вона існує як суб'єкт права, хоча може й не здійснювати (припинити) свою діяльність.

Отже припинення юридичних осіб є антиподом їх створення. Як уживається термін «створення юридичних осіб», так і правильним є вираз «припинення юридичних осіб». Однак як антиподи поняття створення та припинення юридичних осіб тісно пов'язані між собою. Так, створення юридичних осіб відбувається як у первісний спосіб (з початку, з «нуля») – ст. 87 ЦК, так і в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам (правонаступництва) – ч. 1 ст. 104 ЦК. Наслідком цього є припинення юридичної особи, майно якої передане іншій особі – правонаступнику.

Раніш (в Цивільному кодексі Української РСР від 18.07.63р № 1540-VI далі по тексту - ЦК УРСР 1963 р.) [8] припинення з правонаступництвом іменувалося «реорганізація», цей термін у новому ЦК України не застосовується. В той же час в ГК уживається термін «реорганізація», під яким розуміється припинення діяльності суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 59 ГК).

Видами припинення юридичної особи з правонаступництвом (реорганізацією) є: злиття, приєднання, поділ, перетворення (ч. 1 ст. 104 ЦК, ч. 1 ст. 59 ГК). За ЦК УРСР 1963 р. та Законом України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991р. № 887-ХІІ [26] (нині втратив чинність) і чинним Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.1991р. № 1576-ХІІ

[18] таких видів налічувалося п'ять, бо до їх складу відносився також виділ (виділення) однієї юридичної особи зі складу іншої. Нині за ЦК та ГК виділ не є видом припинення з правонаступництвом (реорганізація), оскільки при виділі не відбувається припинення ніяких юридичних осіб – ні тієї, яка виділяється зі складу іншої, ні тієї, із якої відбувається виділ. Тому до виділу застосовуються за аналогією положення ч. 1, 2, 4 ст. 105 та ст. 106, 107 ЦК (ч. 2 ст. 109 ЦК).

Юридична особа може бути ліквідованою як у добровільному, так і у примусовому порядку. Передбачений цією статтею перелік підстав ліквідації юридичної особи не є вичерпними.

Рішення про ліквідацію юридичної особи на підставі аналізу економічних, організаційних та інших факторів приймають учасники або уповноважений на це установчими документами орган. Причини можуть бути різними, наприклад, у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами.

Інколи закон зобов'язує юридичну особу розглянути питання про ліквідацію. Так, відповідно до ч. 4 ст. 144 ЦК, якщо вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації. Проте, з 07.06.2011 р. відповідно до змін, передбачених п. 3 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» від 21.04.2011р. N 3263-VI [16], для ТОВ, ТДВ та командитних підприємств не передбачено мінімального розміру статутного капіталу.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент створення господарських товариств було визначено у ст. 52 та ст. 65 Закону України "Про господарські товариства", а також у ст. 14 Закону України "Про акціонерні товариства" від 17.09.2008 р. N 514-VI [9] для АТ, створених після 30.04.2009 р., та АТ, внутрішні положення яких приведені у відповідність з

нормами цього Закону.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» мінімальний розмір статутного капіталу для ТОВ, ТДВ та командитних товариств не регламентується.

У зв'язку з цим виникає розбіжність між нормами статті 144 ЦК, а саме частини 1 та частини 4. У зв'язку з цим, на нашу думку, слід внести зміни до частини 4 статті 144 ЦК і викласти її у такій редакції «Якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, учасники повинні прийняти рішення про внесення додаткових вкладів або товариство підлягає ліквідації».

Для приватних підприємств розмір статутного фонду не встановлений (лист Держкомпідприємництва від 26.03.2004 р. N 1858) [42].

Статтею 110 ЦК передбачено ліквідацію юридичної особи за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами (п. 1 ч. 1 ст. 110 ЦК); або за рішенням суду про визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом (п.2 ч. 1 ст. 110 ЦК). [64]

Моментом припинення юридичної особи, як уже зазначалося, є день внесення до єдиного державного реєстру запису про це (ч. 2 ст. 104 ЦК). Звертає на себе увагу, що в ЦК позначається про такий запис щодо припинення юридичної особи як родового поняття, в той час як в ГК внесення цього запису пов'язується зі скасуванням державної реєстрації суб'єкта господарювання, що у свою чергу, тягне за собою його ліквідацію. Такий підхід до регулювання є не лише недоцільним, а й хибним, оскільки,

по-перше, змішує наслідки з причинами³, а по-друге, стосується не обидвох видів припинення юридичних осіб, а лише одного з них – ліквідації.

Виділяються два способи припинення юридичної особи:

1) ліквідація – коли внаслідок припинення у юридичної особи немає правонаступників.

2) реорганізація – спосіб припинення з правонаступництвом прав та обов'язків реорганізованої юридичної особи.

Реорганізація відбувається наступними способами:

1) перетворення – до підприємства, яке щойно виникло, переходять усі майнові права і обов'язки колишнього підприємства. (Формула: $A = B$)
Перетворення відбувається, зокрема, під час зміни організаційно-правової форми.

2) злиття – на базі декількох підприємств утворюється одне і усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до підприємства, яке виникло в результаті злиття. (Формула: $A + B = C$).

3) приєднання - до підприємства, яке приєднало, переходять усі майнові права та обов'язки приєданого підприємства. (Формула: $A + B = B'$)

4) поділ – на базі одного підприємства утворюється декілька нових, до яких за роздільним актом (балансом) у відповідних частинах переходять майнові права і обов'язки реорганізованого підприємства. (Формула: $A = B + C$).

При реорганізації і ліквідації підприємства звільнюваним працівникам гарантується додержання їх прав та інтересів відповідно до трудового законодавства України.

Таким чином, на нашу думку:

1) «Припинення юридичної особи» є родовим поняттям, воно поділяється на два види: з правонаступництвом (передання своїх майнових прав) та без правонаступництва (ліквідація).

2) Передання всього майна юридичної особи іншим юридичним особам (правонаступникам) являє собою одночасно:

- а) припинення юридичної особи;
  - б) створення нової юридичної особи.
- 3) Термін «реорганізація»:

а) в основоположних статтях ЦК щодо створення та припинення юридичних осіб (якими є статті 87 та 104) не вживається, що свідчить про принципову відмову цивільного законодавства від цієї термінології;

б) в деяких статтях ЦК, тим не менш, цей термін уживається (наприклад, в п. 4 ч. 1 ст. 129), що демонструє недосконалість юридичної техніки, а не виключення з загального правила;

в) в ГК застосовується термін «реорганізація», який за своєю сутністю є тотожним з поняттям припинення з правонаступництвом за ЦК.

б) існують чотири види припинення юридичних осіб із правонаступництвом (реорганізації) – злиття, приєднання, поділ, перетворення.

Таким чином, слід привести норми ЦК та ГК до єдиної термінології. На нашу думку, більш доцільним є застосування терміну «реорганізація» замість «припинення» у статтях 106, 107 ЦК, а частину 1 статті 104 ЦК, на нашу думку, слід викласти в наступній редакції: «Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (передання свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам) або в результаті ліквідації».

1.2. Підстави припинення юридичних осіб

Припинення суб'єктів господарювання регламентується, насамперед, ЦК, ГК, Законом України "Про господарські товариства", Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" від 14.05.1992р. N 2343-XII [13] (а з 18 січня 2013 року вступить у дію Закон України «Про внесення змін до Закону України

«Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»» від 22.12.2011р. № 4212-VI) [17] та іншими підзаконними актами.

На відміну від законів та нормативних актів, що регулювали порядок державної реєстрації до набуття чинності Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців", останній не містить поняття "скасування державної реєстрації". Натомість зазначений Закон містить термін "державна реєстрація припинення юридичної особи" (щодо юридичної особи) .

Юридичні особи припиняються в добровільному та примусовому порядку. Так, згідно ч. 1 ст. 105 ЦК прийняти рішення про припинення юридичної особи можуть її учасники, суд або орган. Тому зрозуміло, що суд приймає рішення про припинення юридичної особи лише в примусовому порядку, а учасники та органи юридичної особи – в добровільному.

Іноді ліквідація юридичної особи йменується розпуском: добровільна ліквідація – саморозпуском (ст. 23 Закону України «Про політичні партії» від 05.04.2001р. № 2365-III [27], ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999р. № 1045-XIV) [28], а примусова – примусовим розпуском (ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»). Як правило, в добровільному порядку приймається рішення про реорганізацію юридичної особи, хоча не виключається, що це питання може бути порушене й Антимонопольним комітетом, який вправі примусити юридичну особу, наприклад, до поділу. У ст. 110 ЦК безпосередньо встановлюється про добровільність або примусовість ліквідації юридичної особи при наявності відповідних підстав.

Обмеження варіантів припинення:

– згідно ч. 2 ст. 150 ЦК товариство з обмеженою відповідальністю може бути перетворене в акціонерне товариство чи у виробничий кооператив, тобто в інші види господарських товариств воно перетворюватися не може (очевидно, це не стосується можливості його

перетворення на товариство з додатковою відповідальністю, яке по своїй сутності є різновидом товариства з обмеженою відповідальністю);

– зі ст. 101-103 ЦК слідує неможливість для засновника установи прийняти рішення про її припинення (ліквідації або реорганізації), проте, ст. 10 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» від 16.09.1997р. № 531/97-ВР [12] передбачає, що реорганізація благодійної організації здійснюється за рішенням її вищого органу управління відповідно до вимог статуту (положення). Якщо ця благодійна організація створена в формі установи, то невідомо, хто буде її вищим органом управління, бо згідно ст. 101 ЦК управління є виконавчим, а наглядова рада – контрольним органом;

– за ст. 10 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» благодійна організація не може бути реорганізована в юридичну особу, метою діяльності якої є одержання прибутку.

Добровільний порядок припинення може мати місце як при реорганізації, так і при ліквідації юридичної особи (або іншими словами: юридичні особи можуть ліквідуватися та реорганізуватися в добровільному порядку.)

Добровільний порядок означає прийняття рішення про припинення самим суб'єктом (а не кимсь зовні), тобто відповідною юридичною особою. Воно втілюється у рішення її вищого органу (у разі припинення акціонерного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю) або рішення учасників (у разі припинення повного та командитного товариства). Ст. 23 Закону України «Про політичні партії» встановлюється, що рішення про реорганізацію чи саморозпуск приймається з'їздом (конференцією) політичної партії відповідно до її статуту. А ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає, що рішення про реорганізацію чи ліквідацію (саморозпуск) приймається з'їздом (конференцією), загальними зборами відповідно до статуту (положення) профспілки, об'єднання профспілок.

Відповідно до ст. 33 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" "юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам у результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення (реорганізації) або в результаті ліквідації за рішенням, прийнятим засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженим ними органом, за судовим рішенням або за рішенням органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом" [20]. Порядок припинення юридичних осіб найбільш докладно врегульований щодо підприємств. Непідприємницькі об'єднання припиняються за аналогією, оскільки немає іншого спеціального законодавства, в такому ж порядку.

19 грудня 2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням» від 19.05.2011р. N 3384-VI [16], яким внесено зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», ЦК, Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984р. № 8073-X [6].

Відповідно до ст. 36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові оригінал або нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи.

У відповідності до ст. 105 ЦК учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію (ч. 1 ст. 105 КЦ) [2].

Після внесення запису про прийняття рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу про припинення юридичної особи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців повідомлення про внесення запису до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців щодо прийняття рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу про припинення юридичної особи публікується у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації (ч. 2 ст. 105 ЦК).

Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, відповідно до цього Кодексу призначають комісію з припинення юридичної особи (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію) та її голову або ліквідатора та встановлюють порядок і строки заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється.

Виконання функцій комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) може бути покладено на орган управління юридичної особи (ч. 3 ст. 105 ЦК).

До комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) або ліквідатора з моменту призначення переходять повноваження щодо управління справами юридичної особи. Голова комісії, її члени або ліквідатор юридичної особи представляють її у відносинах з третіми особами та виступають у суді від імені юридичної особи, яка припиняється (ч. 4 ст. 105 ЦК).

Строк заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня опублікування повідомлення про припинення юридичної особи (ч. 5 ст. 105 ЦК).

Кожна окрема вимога кредитора, зокрема щодо сплати податків, зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування, розглядається, після чого приймається відповідне рішення, яке

надсилається кредитору не пізніше тридцяти днів з дня отримання юридичною особою, що припиняється, відповідної вимоги кредитора (ч. 6 ст. 105 ЦК) [2].

Окрім того, відповідно до змін, затверджених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням», не береться плата за публікацію повідомлення про прийняття фізичною особою-підприємцем, юридичною особою рішення щодо припинення діяльності.

Відповідно до ст. 1666 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х за неподання в установленій законом строк, подання за невстановленою формою державному реєстраторові рішень, повідомлень, інших документів, обов'язкове подання яких встановлено законом для проведення припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця, чи надання недостовірних відомостей у таких документах — передбачається адміністративна відповідальність [6].

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» державний реєстратор повідомляє правоохоронні органи про порушення визначеного законом строку для подання відповідними посадовими особами юридичної особи та фізичною особою – підприємцем державному реєстраторові рішень щодо припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця [20].

У відповідності до норм ЦК, ГК, Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003р. N 755-IV, «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства» підставами припинення юридичної особи є:

- власна ініціатива власника (власників) підприємства (на підставі заяви

власника (власників) або уповноважених ним (ними) органів). Ця підстава в літературі деколи називається добровільною ліквідацією. Власник вправі у будь-який момент і збудь-яких підстав прийняти рішення про припинення юридичної особи.

- рішення суду у випадках, передбачених законодавством України. Ця підстава є примусовою ліквідацією. Закон вичерпно визначає усі підстави, з яких суд вправі прийняти таке рішення. Разом з тим, такі підстави наведено в декількох нормативних актах.
- за рішенням органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом (наприклад, у разі ліквідації суб'єкта господарювання державної форми власності).

Припинення юридичної особи починається із прийняття рішення про ліквідацію. Однак для різних організаційно-правових форм юридичних осіб існує різний порядок прийняття такого рішення.

Найпоширенішою організаційно-правовою формою юридичної особи є господарське товариство, зокрема акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю тощо. Отже, розглянемо порядок прийняття такого рішення на прикладах цих підприємств.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про господарські товариства» товариство ліквідується за рішенням його вищого органу.

Так, згідно зі ст. 32 Закону України «Про акціонерні товариства» вищим органом акціонерного товариства є загальні збори акціонерів. Зауважимо, що відповідно до п. 5 Роз'яснення N 8 акціонерні товариства до приведення у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства» свого статуту та інших внутрішніх положень з 30.04.2009 р. по 30.04.2011 р. мають керуватись у своїй діяльності Законом України «Про господарські товариства» та відповідними підзаконними нормативно-правовими актами. При цьому акціонерні товариства, які починаючи з 30.04.2009 р. привели свою діяльність у відповідність із нормами Закону

України «Про акціонерні товариства», мають керуватись у своїй діяльності цим Законом [9]. Тобто протягом цього періоду ліквідація акціонерних товариств здійснюватиметься з урахуванням норм Закону України «Про акціонерні товариства» лише для приватних і публічних акціонерних товариств.

Прийняте загальними зборами рішення про ліквідацію товариства оформлюється протоколом загальних зборів, який складається протягом 10 днів з моменту закриття загальних зборів та підписується головуючим і секретарем загальних зборів (ст. 46 Закону України «Про акціонерні товариства»). Рішення загальних зборів акціонерів щодо ліквідації товариства приймається більш як 3/4 голосів акціонерів від загальної їх кількості (п. 5 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства»). При цьому щодо акціонерних товариств з одним засновником дане питання не є актуальним, оскільки всі рішення приймаються одногосно.

Вищим органом товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю є загальні збори його учасників (ст. 58 Закону України «Про господарські товариства»). Про проведення загальних зборів товариства учасники повідомляються передбаченим статутом способом із зазначенням часу і місця проведення зборів та порядку денного не менш як за 30 днів до скликання загальних зборів (ст. 61 Закону України «Про господарські товариства»). Рішення приймається простою більшістю за умови присутності на зборах учасників, що становлять у сукупності більш як 60% голосів, і оформлюється протоколом зборів учасників [18].

Загальні збори товариства приймають рішення про:

- ліквідацію товариства;
- обрання складу ліквідаційної комісії та голови ліквідаційної комісії;
- затвердження порядку та строків ліквідації (ст. 105 Цивільного кодексу);
- порядок розподілу між учасниками майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів;

- порядок затвердження ліквідаційного балансу;
- інші питання, необхідні для припинення товариства шляхом ліквідації.

Повідомлення державного реєстратора про прийняття рішення щодо ліквідації юридичної особи

Після прийняття рішення про ліквідацію учасники юридичної особи зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення (ч. 1 ст. 105 ЦК). Для цього згідно зі ст. 34 України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

- нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи (відповідно до частини сьомої ст. 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»
- рішення щодо припинення юридичної особи повинно містити дані про склад ліквідаційної комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи, у тому числі ідентифікаційні номери її членів);
- документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації;
- документ, який підтверджує одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи (у випадках, установлених законом).

Слід зазначити, що відповідно до частини першої ст. 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» документи, які подаються (надсилаються рекомендованим листом)

державному реєстратору, повинні бути викладені державною мовою.

Водночас документом, що підтверджує факт внесення плати за публікацію повідомлень, є копія квитанції, виданої банком, або копія платіжного доручення з відміткою банку (ч. 20 ст. 22 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»).

При цьому державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи, крім перелічених вище (ч. 4 ст. 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців») [20].

Якщо документи подаються особою, яка згідно з відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру, має право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи без довіреності, державному реєстратору додатково пред'являється паспорт. Якщо такі документи подаються представником юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється паспорт та подається документ (нотаріально засвідчена копія документа), що посвідчує повноваження представника.

Державний реєстратор приймає надані документи за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається рекомендованим листом) заявнику з відміткою про дату надходження документів.

Дата надходження документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Згідно із частиною першою ст. 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів без розгляду повинен у день надходження цих документів внести до Єдиного державного реєстру запис про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи та в той самий день повідомити органи статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування щодо

відомостей про його внесення.

Водночас державний реєстратор протягом десяти робочих днів з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру публікує в спеціалізованому друкованому засобі масової інформації повідомлення про внесення такого запису до реєстру.

Відповідно до частини сьомої ст. 22 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи повинно містити такі відомості про юридичну особу:

- найменування;
- ідентифікаційний код;
- місцезнаходження;
- підставу для прийняття рішення щодо припинення (ліквідації) юридичної особи;
- місце та дату внесення запису про прийняття рішення засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом про припинення юридичної особи;
- дату призначення та відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо);
- порядок і строк заявлення кредитором вимог до юридичної особи, що припиняється.

Підставами примусового припинення юридичних осіб є [2]:

1) визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установчих документів. У цих випадках судом вирішується спір не про припинення юридичної особи, а про визнання недійсними установчих документів чи рішення про її створення.

Відповідний позов може бути поданий державним органом, що згідно з чинним законодавством здійснює контроль за діяльністю підприємства, прокурором, органом, що здійснює державну реєстрацію, а також будь-яким

підприємством чи організацією, яка вважає порушеними свої права чи охоронювані законом інтереси в зв'язку із створенням (державною реєстрацією) відповідного підприємства, тоді як позов про ліквідацію підприємства може бути поданий лише у випадках, прямо передбачених законом.

Підставами для визнання недійсними рішень про створення підприємств чи їх установчих документів можуть бути, зокрема, вчинені при оформленні цих документів порушення чинного законодавства, які позбавляють їх юридичної сили; невідповідність фактичним обставинам вміщених в установчих документах відомостей щодо виду підприємства та форми власності, на якій воно засновано.

2) здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та законодавству України. Обов'язок доведення обставин, пов'язаних із здійсненням діяльності, що суперечить установчим документам, покладається на позивача, яким може бути орган, що відповідно до чинного законодавства здійснює контроль за діяльністю підприємства, або інша юридична особа.

3) несвоєчасного повідомлення суб'єктом підприємницької діяльності про зміну його назви, організаційної форми, форми власності та місцезнаходження.

Саме лише припинення діяльності за відсутності доказів зміни суб'єктом підприємницької діяльності свого місцезнаходження без своєчасного оповіщення про це реєструючого органу не є підставою для прийняття рішення про скасування державної реєстрації.

4) визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом (у випадках, передбачених законодавством).

Порядок розгляду справ про банкрутство визначається Законом «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

18 січня 2013 року набере чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або

визнання його банкрутом»» від 22.12.2011р. № 4212-VI [17], який викладе Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у новій редакції.

Текст закону був опублікований у офіційному виданні «Голос Україна» 18 січня 2012 року, в зв'язку з чим розпочався відлік одного року до моменту набрання ним чинності.

Водночас одне положення закону вже діє, а саме - підпункт 14 пункту 7 розділу X "Прикінцеві та перехідні положення", яким внесено зміни до Закону «Про судовий збір» [17].

Відповідно до ст.1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у діючій редакції, банкрутство - визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури;

У ст. 1 нової редакції закону, який вступить у дію 18.01.2013 року, банкрутство – це «визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури» [17].

Як бачимо, визначення терміну «банкрутство», яке міститься у новій редакції є значно ширшим і точніше відображає сутність.

Справи про банкрутство підвідомчі господарським судам і розглядаються ними за місцезнаходженням боржника. Право на звернення до суду із заявою про порушення справи про банкрутство мають боржник, кредитор.

Постановою Пеленуму ВСУ «Про судову практику в справах про банкрутство» від 18 грудня 2009 року N 15 [75] визначено, що провадження у справах про банкрутство регулюється Господарсько процесуальним кодексом України від 06.11.1991р. № 1798-XII у випадках, коли його норми

безпосередньо визначають правила даного провадження або мають універсальний характер для будь-якої стадії судового процесу або процесуальної дії (статті, вміщені в розділах I, V, VI, VII, XII, XIII), з урахуванням встановлених Законом особливостей [64].

Справа про банкрутство порушується судом, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення строку.

З метою забезпечення майнових інтересів кредиторів в ухвалі суду про порушення провадження у справі про банкрутство або в ухвалі, прийнятій на підготовчому засіданні, вказується про введення процедури розпорядження майном боржника і призначається розпорядник майна.

Якщо відновлення платоспроможності боржника неможливе, суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. Строк ліквідаційної процедури не може перевищувати дванадцяти місяців. Суд може продовжити цей строк на шість місяців.

Усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або повного господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси, за винятком об'єктів державного житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, які в разі банкрутства підприємства передаються в порядку, встановленому законодавством, до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов і фінансуються в установленому порядку. Після проведення інвентаризації та оцінки майна банкрута ліквідатор розпочинає продаж майна банкрута на відкритих торгах, якщо комітетом кредиторів не встановлено інший порядок продажу майна банкрута.

5) неподання протягом року до органів державної податкової служби

податкових декларацій, документів бухгалтерської звітності згідно з законодавством.

Реального механізму скасування суб'єкта підприємницької діяльності за цією підставою ще не розроблено. Запровадження такої підстави має певний сенс у тому розумінні, що дозволяє здійснювати виключення з державного реєстру «мертвих» підприємств.

Відповідно до підпункту в ч. 4 статті 19 Закону України "Про господарські товариства" товариство ліквідується на підставі рішення суду за поданням органів, що контролюють діяльність товариства, у разі систематичного або грубого порушення ним законодавства.

Такими, що систематично порушують законодавство вважаються господарські товариства, які раніше двічі допускали порушення законодавства і вчинили його знову, незалежно від того, чи притягалися вони до відповідальності за попередні порушення. Як виняток з урахуванням конкретних обставин, пов'язаних із характером вчиненого порушення законодавства, причин його здійснення, тривалості у часі та наслідків систематичним може бути визнане і повторне порушення законодавства.

Грубим може вважатися одноразове порушення законодавства, яке свідчить про явне і умисне нехтування його вимогами з боку товариства (наприклад, здійснення без спеціального дозволу (ліцензії) підприємницької діяльності, щодо якої чинним законодавством встановлено обмеження) та/або потягло наслідки у вигляді значної шкоди, завданої державі, юридичним чи фізичним особам.

Ще однією підставою примусової ліквідації є прийняття рішення про заборону діяльності підприємства через невиконання умов, встановлених законодавством, якщо в передбачений рішенням строк не забезпечено додержання цих умов або не змінено вид діяльності.

Спеціальні підстави примусового припинення (примусового розпуску) існують щодо об'єднань громадян. Відповідно до ст. 32 Закону України "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992р. № 2460-XII [23] за поданням

легалізуючого органу або прокурора рішенням суду об'єднання громадян примусово розпускається (ліквідується) у випадках:

1) вчинення дій, передбачених статтею 4 Закону, (тобто заклики до зміни шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави; підриву безпеки держави у формі ведення діяльності на користь іноземних держав; пропаганди війни, насильства чи жорстокості, фашизму та неофашизму; розпалювання національної та релігійної ворожнечі; створення незаконних воєнізованих формувань; обмеження загальноновизнаних прав людини);

2) систематичного або грубого порушення вимог статті 22 цього Закону (вона передбачає обмеження щодо джерел формування майна політичних партій);

3) продовження протиправної діяльності після накладення стягнень, передбачених цим Законом (попередження; штраф; тимчасова заборона (зупинення) окремих видів діяльності; тимчасова заборона (зупинення) діяльності);

4) зменшення кількості членів політичної партії до числа, коли вона не визнається як така [46 с. 107].

Суд одночасно вирішує питання про припинення випуску друкованого засобу масової інформації об'єднання громадян, яке примусово розпускається. Про примусовий розпуск (ліквідацію) об'єднання громадян реєструючий орган протягом п'ятнадцяти днів після набрання рішенням суду законної сили повідомляє у засобах масової інформації.

Рішення про примусовий розпуск всеукраїнських та міжнародних об'єднань громадян на території України приймається Конституційним Судом України.

Відповідно до п. а) ст.19 Закону України «Про господарські товариства» товариства ліквідуються також після закінчення строку, на який воно створювалося, або після досягнення мети, поставленої при його створенні. Строк на який створюється товариство повинен передбачатися в

установчих документах.

В якості висновку, слід відзначити, що добровільне припинення юридичної особи можливе у будь-який час і з будь-яких підстав, але за рішенням вищого органу управління. Примусове припинення діяльності – лише за рішенням суду і у випадках, прямо передбачених законом.

Таким чином, припинення юридичної особи – складний процес. Існує два способи припинення юридичних осіб: ліквідація і реорганізація. Серед підстав припинення є дві групи: добровільні (за рішенням власника) і примусові (за рішенням суду). Ліквідаційна процедура складається з чотирьох стадій: прийняття рішення про ліквідацію, інформування кредиторів; розрахунки з кредиторами, несення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи.

Висновки до 1 розділу

За результатами дослідження, проведеного у першому розділі нами зроблені наступні висновки:

1. У зв'язку прийняттям Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» виникає розбіжність між нормами статті 144 ЦК, а саме частини 1 та частини 4. У зв'язку з цим, на нашу думку, слід внести зміни до частини 4 статті 144 ЦК України і викласти її у такій редакції «Якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, учасники повинні прийняти рішення про внесення додаткових вкладів або товариство підлягає ліквідації».
2. Слід привести норми ЦК та ГК до єдиної термінології. На нашу думку, більш доцільним є застосування терміну «реорганізація» замість «припинення» у статтях 106, 107 ЦК, а частину 1 статті 104, на нашу думку,

слід викласти в наступній редакції: «Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (передання свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам) або в результаті ліквідації».

3. Добровільне припинення юридичної особи можливе у будь-який час і з будь-яких підстав, але за рішенням вищого органу управління. Примусове припинення діяльності – лише за рішенням суду і у випадках, прямо передбачених законом.

4. Існує два способи припинення юридичних осіб: ліквідація і реорганізація. Серед підстав припинення є дві групи: добровільні (за рішенням власника) і примусові (за рішенням суду).

Розділ 2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом

2.1. Припинення юридичних осіб шляхом реорганізації

У статті 104 ЦК вказується один із способів припинення юридичної особи - реорганізація, відповідно до якої юридична особа припиняється в результаті передачі всього свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам - правонаступникам (злиття, приєднання, поділ, перетворення).

Цивільний кодекс приділяє окрему увагу таким видам реорганізації, як перетворення та виділ.

Перетворення юридичної особи, як зазначено у ст. 108 ЦК, - це зміна її організаційно-правової форми, у результаті чого до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи. Підприємство, що реорганізується, у разі такого перетворення не ліквідується, а просто змінює свою організаційно-правову форму [2].

При перетворенні юридичної особи одного виду в юридичну особу іншого виду (зміна організаційно-правової форми) до новоствореної юридичної особи переходять права і обов'язки попередньої.

Перетворення підприємства як спосіб реорганізації означає перетворення однієї форми власності на іншу (наприклад, державної на колективну) і, відповідно, зміну організаційно-правової форми підприємства. Даний спосіб реорганізації масово застосовується у процесах корпоратизації і приватизації майна державних підприємств. При перетворенні до підприємства, яке щойно виникло, переходять права і обов'язки колишнього підприємства.

Закон України "Про господарські товариства" визначає, що реорганізація такого суб'єкта господарювання, як ТОВ, відбувається за рішенням вищого органу товариства, яким, є загальні збори учасників. У них беруть участь учасники товариства або призначені ними представники. Учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному фонді. Повноважними збори учасників вважаються, якщо на них

присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів. Рішення про реорганізацію приймається простою більшістю голосів та оформляється у вигляді протоколу зборів учасників товариства (ст. 58-60) [18].

Злиття передбачає припинення діяльності двох або більше юридичних осіб і передання всіх прав та обов'язків одній новій створеній у результаті таких дій юридичній особі.

Злиття двох і більше підприємств в одне означає перехід прав і обов'язків кожного з них до підприємства, що виникло внаслідок правового акту злиття. У цьому випадку виникає нове підприємство.

При злитті дві або більш юридичні особи, об'єднуючи своє майно, права й обов'язки, утворюють одну юридичну особу. Це відбувається в добровільному порядку. При цьому виражається внутрішня воля юридичних осіб, що зливаються, втіленому в рішеннях їхніх вищих органів (наприклад, загальних зборів акціонерів). Зовні воля на злиття повинна виражатися шляхом укладання договору про злиття між двома або більш юридичними особами. Проте юридичні особи, що уклали договір про злиття, не виступають як засновники нової юридичної особи, тому що їхнє злиття не припускає продовження їхнього самостійного існування. Злиття диктує необхідність об'єднання всього майна юридичних осіб і тим самим припинення їхнього існування як самостійних суб'єктів.

При такій процедурі договір про злиття виконує роль договору про створення юридичної особи, але укладатися він буде не між її учасниками, а між юридичними особами, які підлягають припиненню після завершення цього процесу, тобто виключаються з єдиного державного реєстру. Учасниками ж нової юридичної особи виступлять учасники тих юридичних осіб, що припинилися шляхом злиття. Цей договір строковий, він діє до державної реєстрації нової юридичної особи, створеної у процесі злиття. У змісті цього договору повинні знайти відображення порядок і умови злиття, порядок конвертації акцій акціонерних товариств, що зливаються, якщо ними

будуть акціонерні товариства, тощо.

Після вирішення питань вищими органами кожної з юридичних осіб, що зливаються, має бути проведені загальні для їхніх учасників збори, на яких затверджується установчий документ нової юридичної особи та обираються її органи (для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних товариств, кооперативів) або покладається ведення справ на учасника товариства (для повних та командитних товариств). Завершується процес злиття занесенням запису до єдиного державного реєстру про створення юридичної особи і про припинення юридичних осіб, що зливаються.

Практично аналогічний описаному порядок приєднання однієї юридичної особи до іншої. В цьому разі також має укладатися договір про приєднання між юридичною особою, що приєднується, і юридичною особою, до якої приєднується інша особа. Укладенню цього договору передують винесення рішення вищих органів управління зазначених юридичних осіб (проведення загальних зборів товариств). Після укладення зазначеного договору вищий орган, в якому беруть участь учасники обох юридичних осіб, має прийняти рішення про внесення змін до статуту юридичної особи, до якої приєдналася інша юридична особа. Це пов'язано передусім із збільшенням статутного капіталу (фонду), кількості акцій (для акціонерних товариств), а в певних випадках – кількості учасників (для інших господарських товариств).

Приєднання передбачає припинення діяльності однієї юридичної особи і передання всіх прав та обов'язків іншій юридичній особі.

Приєднання одного підприємства до іншого означає, щодо нього переходять права і обов'язки приєданого підприємства. Нове підприємство внаслідок такої реорганізації не виникає.

При злитті та приєднанні юридичних осіб комісією з припинення складається передавальний акт, який затверджується учасниками юридичної особи або органом, що прийняв рішення про її припинення.

Проблеми правового регулювання приєднання як способу припинення юридичних осіб з правонаступництвом до цього часу не знайшли чіткого відображення як на рівні нормативно-правових актів, так і на рівні юридичних доктрин, що, відповідно, призвело до наявності дискусій та неоднозначного трактування чинних норм цивільного законодавства, а також їх застосування на практиці. Втім, аналіз чинного законодавства та практики його застосування доводить необхідність чіткішого законодавчого регулювання зазначених питань.

З'ясування правових аспектів приєднання як способу припинення юридичних осіб призвело до виявлення наступних проблемних положень.

ЦК УРСР 1963 р. (ст. 356), на відміну від чинних ЦК та ГК України, чітко визначав, що майно переходить у день підписання передаточного балансу, якщо інше не передбачене законом або постановою про реорганізацію.

Основним завданням передавального акту і розподільчого балансу вважають відображення всіх умов правонаступництва внаслідок реорганізації [50 с. 129].

Процедура реорганізації юридичної особи покликана забезпечити:

- універсальність правонаступництва між юридичною особою, що припиняється, і знову створюваними юридичними особами;
- захист інтересів кредиторів;
- захист корпоративних інтересів учасників (засновників, акціонерів) юридичних осіб, які реорганізуються.

Як така, процедура реорганізації є внутрішньою справою кожної юридичної особи, і тому вона оформляється відповідно до її установчих та внутрішніх документів.

Разом з тим передавальний акт та розподільчий баланс юридичної особи спрямовані не тільки для внутрішнього користування, але і для третіх осіб, зокрема, кредиторів, які його використовують у частині продовження правовідносин із суб'єктами, створеними в процесі реорганізації. Правове

положення кредиторів стосовно процесу реорганізації юридичної особи є досить своєрідним. Воно диктує, з одного боку, обов'язок для них підкоритися передавальному акту та розподільчому балансові і процесові реорганізації в цілому, а з іншого боку – саме на них і позначиться несправедливість такої реорганізації. Це спричинило необхідність розробки правового механізму впливу кредиторів на процес реорганізації без втручання в нього.

Відповідно до ч. 1 ст. 107 ЦК кредитори юридичної особи, що припиняється, вправі вимагати припинення або дострокового виконання зобов'язань і відшкодування збитків. Це не означає, що кредитори можуть якимсь чином перешкодити припиненню юридичної особи або вплинути на волевиявлення уповноваженого органа про її проведення. Просто їм надане право залишитися в тих же умовах, на яких вони уклали договори із юридичною особою до її припинення.

Процедурою проведення реорганізації повинно бути визначено, яким чином здійснюється інвентаризація всього майна юридичної особи, що припиняється (з якої виділяється майно для створення іншої юридичної особи), строки інвентаризації, має призначатися комісія з інвентаризації. Метою цих заходів є найбільш повне виявлення всього комплексу прав і обов'язків для встановлення правонаступництва [65].

Припинення юридичної особи у разі злиття, приєднання та перетворення припускає складання передавального акту, а у разі поділу – розподільчого балансу. Відповідно складення розподільчого балансу вимагається й при виділі майна до однієї або кількох створюваних юридичних осіб. З цього слідує кілька висновків:

– розподільчий баланс по звичайних мірках розуміється як бухгалтерський документ визначеної стандартної форми, у якому фіксується результат визначення як активів, так і пасивів (заборгованості) у загальних цифрах, що переходять до знову створених юридичних осіб. З розподільчого балансу прямо не випливає, яке конкретне зобов'язання перейшло до нових

юридичних осіб, що є правонаступниками (а у випадку виділу – яке збереглося за тією юридичною особою, з якої виділилася частина майна, передана для створення інших юридичних осіб). Не ясним також є те, які договори після припинення юридичної особи (або при виділі) будуть вважатися укладеними з яким із правонаступників;

– з огляду на те, що в балансі відбити кожне з договірних зобов'язань, що перейшли до нової особи, неможливо, конкретні питання правонаступництва повинні знайти своє закріплення в іншому документі. У ньому на підставі абсолютних цифр розподільчого балансу докладно фіксується, стороною по яких договорах будуть юридичні особи, що створюються в результаті поділу або виділу, а стороною яких договірних зобов'язань залишиться юридична особа, зі складу якої було виділене майно для створення іншої юридичної особи;

– основою складання розподільчого балансу повинна служити загальна інвентаризація майна юридичної особи, що припиняється, у тому числі всіх видів фінансових зобов'язань. Очевидно, що має потребу в упорядкуванні і документація договірно-правової роботи в юридичній особі з поіменними відомостями про всіх її контрагентів;

– якщо юридична особа має ліцензії на проведення визначених видів діяльності, що потребують дозволів на своє здійснення, у цьому документі повинно вказуватися, хто буде здійснювати ці види діяльності для переоформлення ліцензій.

Важливим з огляду на це визнається питання визначення моменту переходу прав та обов'язків від юридичної особи, що припиняється, до іншої юридичної особи, зокрема, у разі припинення юридичних осіб шляхом приєднання, адже дати не збігаються у часі:

– дата припинення юридичної особи (строк припинення юридичних осіб визначається відповідно до ч. 2 ст. 105 ЦК);

– дата закінчення строку заявлення кредитором вимог до юридичної особи, яка є на стадії припинення (у відповідності до ч. 5 ст. 105 ЦК строк

заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня опублікування повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи);

– дата затвердження передавального акту (розподільчого балансу) (визначається відповідно до вимог ч. 2 ст. 107 ЦК).

Закон України “Про акціонерні товариства” на відміну від інших законодавчих актів, містить застереження (ст. 384), що злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

Ситуація, яка може виникнути коли кредитор юридичної особи, яка перебуває на стадії припинення у зв'язку з її приєднанням до іншої юридичної особи, але ще не виключена з Єдиного державного реєстру, пред'являє до неї вимоги про виконання своїх зобов'язань після затвердження передавального акту (що прямо не заборонено законодавством України). У разі виникнення такої ситуації законодавець не дав чіткої відповіді на запитання: з якого часу відбувається перехід усіх прав та обов'язків від приєднуваної юридичної особи до юридичної особи- правонаступника – від часу затвердження передавального акту чи з моменту державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється внаслідок приєднання.

У наукових джерелах підкреслено, що моментом створення юридичної особи є дата її державної реєстрації і саме відтоді виникають її правоздатність і дієздатність, що утворюють в своїй сукупності правосуб'єктність цієї юридичної особи [57 с. 307].

Натомість низка підзаконних нормативно-правових актів України містить власний підхід щодо моменту переходу майна, прав та обов'язків від юридичної особи-правопередника (правопередників) до її правонаступника (правонаступників). Як приклад можна навести норму п. 2.15 Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків,

затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 04.06.2004р. № 913, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23.06.2004р. за № 776/9375, згідно з яким майно, права та обов'язки (зобов'язання) за договорами страхування, укладеними страховиками, що реорганізуються, у повному обсязі або у відповідних частинах переходять до страховиків- правонаступників з дати підписання передавальних актів або роздільних актів (балансів) [36].

Однак важко беззаперечно погодитися з вищезазначеним, оскільки у відповідності до ст. 37 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” приєднання вважається завершеним з моменту державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються в результаті приєднання та державної реєстрації відповідних змін до установчих документів.

Аналіз норм чинного законодавства, зокрема Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” дає підстави для висновку, що перехід усіх майнових прав та обов'язків від юридичної особи-правопередника у разі її припинення шляхом приєднання до юридичної особи- правонаступника повинен відбуватися лише після внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру, адже як вже було зазначено, законодавець пов'язує факт виникнення та припинення юридичних осіб саме з його державною реєстрацією. Тому визначення можливості переходу прав та обов'язків від приєднуваної юридичної особи до її правонаступника до внесення відомостей про її припинення до Єдиного державного реєстру в момент затвердження передавального акта не зовсім узгоджується з нормами цивільного законодавства.

Також, беручи до уваги, що закон чітко визначає етапи припинення юридичних осіб шляхом приєднання, момент переходу усіх прав та обов'язків до юридичної особи- правонаступника доречно визначати його завершальним етапом, а саме – внесенням відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру.

Отже, чинне цивільне законодавство з одного боку визначає порядок припинення юридичних осіб шляхом приєднання, з іншого, – належно не регулює питання, пов'язані з визначенням моменту переходу прав та обов'язків від юридичної особи-правопередника до юридичної особи- правонаступника. Крім цього, з метою запобігання можливим суперечкам у разі переходу майна, прав та обов'язків до юридичної особи- правонаступника перед державною реєстрацією припинення юридичної особи-правопередника, потрібно визначити термін, в продовж якого повинна відбутися вказана державна реєстрація. Передавальний акт та розподільчий баланс визначені законодавством як єдині документи, котрі містять положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, у тому числі зобов'язання, які оспорується сторонами.

У зв'язку з наведеним, ст. 107 ЦК України варто було б доповнити нормою, яка б врегулювала дане питання, а саме, доповнити в наступній формі: “Майно юридичних осіб, що припиняються, переходить до їх правонаступників в момент їх державної реєстрації (у разі приєднання – в момент державної реєстрації змін до установчих документів правонаступника), якщо інше не передбачено законодавством чи рішенням про припинення. Державна реєстрація припинення юридичних осіб повинна бути здійснена не пізніше двох робочих днів після затвердження передавального акта чи розподільного балансу.”

Поділ передбачає припинення діяльності однієї юридичної особи і передання у відповідних частках всіх прав та обов'язків кільком юридичним особам- правонаступникам.

Поділ підприємства є створенням на базі одного існуючого підприємства двох і більше підприємств як суб'єктів права. Це поділ усього майна підприємства. Даний спосіб реорганізації передбачає затвердження власником (уповноваженим ним органом) роздільного акту (балансу). Згідно з цим актом частина майна та відповідні права і обов'язки реорганізованого

підприємства переходять до підприємств, створених внаслідок поділу.

Для всіх зазначених способів припинення юридичної особи притаманні дві особливості: по-перше, здійснюється фактичне припинення юридичної особи; по-друге, права та обов'язки переходять до правонаступників. Таке правонаступництво ще називають універсальним.

Закон України "Про господарські товариства" ототожнює форми припинення товариства з правонаступництвом, як процес реорганізації товариства, а також зазначає, що процес ліквідації товариства повинен відбуватись з дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції. Відповідні норми закріплені також в ГК, а саме в ст. ст. 56, 59, та в Законі України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців".

Господарський кодекс передбачає дві правові форми припинення діяльності підприємства: ліквідацію і реорганізацію. У випадку ліквідації підприємство припиняє свою діяльність як суб'єкт права без правонаступництва. Реорганізація передбачає виникнення на основі діючого підприємства одного або більше нових підприємств як суб'єктів права. У разі реорганізації підприємства усі його права та обов'язки переходять до правонаступника (правонаступників) [71].

Юридична особа - правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи - правонаступника. Якщо юридичних осіб - правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22 вересня 2011 року N 3795-VI)

Якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків

юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи - правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. Учасники (засновники) припиненої юридичної особи, які відповідно до закону або установчих документів відповідали за її зобов'язаннями, відповідають за зобов'язаннями правонаступників, що виникли до моменту припинення юридичної особи, у такому самому обсязі, якщо більший обсяг відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями правонаступників не встановлено законом або їх установчими документами" [14].

Існують певні відмінності в реорганізації для акціонерних товариств які регламентуються розділом XVI Закону України «Про акціонерні товариства».

Зокрема, даним законом передбачено обов'язковість договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств та план поділу (виділу, перетворення) акціонерного товариства

У відповідності до ст. 81 Закону України «Про акціонерні товариства» Наглядова рада кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, розробляє умови договору про злиття (приєднання) або план поділу (виділу, перетворення), які повинні містити: повне найменування та реквізити кожного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні; порядок і коефіцієнти конвертації акцій та інших цінних паперів, а також суми можливих грошових виплат акціонерам; відомості про права, які надаватимуться підприємницьким товариством- правонаступником власникам інших, крім простих акцій, цінних паперів товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ, та/або перелік заходів, які пропонується вжити стосовно таких цінних паперів; інформацію щодо запропонованих осіб, які стануть посадовими особами товариства у підприємницькому товаристві — правонаступнику після завершення злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення, та запропоновані до виплати таким особам винагороди чи

компенсації.

Наглядова рада кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, повинна підготувати для акціонерів пояснення до умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення).

Таке пояснення повинне містити економічне обґрунтування доцільності злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення, перелік методів, що застосовувалися для оцінки вартості майна акціонерного товариства та обчислення коефіцієнта конвертації акцій та інших цінних паперів акціонерного товариства.

Наглядова рада акціонерного товариства з кількістю акціонерів — власників простих акцій більше 100 осіб, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі або виділі, повинна отримати висновок незалежного експерта (аудитора, оцінювача) щодо умов злиття, приєднання, поділу або виділу. Такий висновок має містити оцінку щодо обґрунтованості та адекватності методів, застосованих для оцінки вартості майна кожного з акціонерних товариств і обчислення коефіцієнтів конвертації акцій та інших цінних паперів.

Матеріали, що надсилаються акціонерам товариства, що бере участь у злитті (приєднанні), поділі (виділі, перетворенні), при підготовці загальних зборів, на які виносяться питання про затвердження умов договору про злиття (приєднання), плану поділу (виділу, перетворення), передавального акта повинні включати: проект договору про злиття (приєднання), плану поділу (виділу, перетворення); пояснення до умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення); висновок незалежного експерта щодо умов злиття, приєднання, поділу або виділу у випадках, передбачених частиною третьою цієї статті; у разі злиття (приєднання) — річну фінансову звітність інших товариств, що беруть участь у злитті (приєднанні), за три останні роки [52 с. 218].

За поданням наглядової ради загальні збори кожного акціонерного

товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні, вирішують питання про припинення (злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення), а також про затвердження умов договору про злиття (приєднання) або плану поділу (виділу, перетворення), передавального акта (у разі злиття, приєднання та перетворення) або розподільного балансу (у разі поділу та виділу).

Істотні умови договору про злиття (приєднання), затвержені загальними зборами кожного із зазначених товариств, повинні бути ідентичними.

Стаття 81 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає основні вимоги до договору про злиття/приєднання та плану поділу/виділу товариств у процесі їх реорганізації, а саме: орган, який розробляє ці правові документи: ним відповідно до ч. 1 даної статті визнається Наглядова рада кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні; вимоги до змісту цих документів, тобто до інформації, яку вони повинні містити (повне найменування та реквізити кожного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні; порядок і коефіцієнти конвертації акцій та інших цінних паперів, а також суми можливих грошових виплат акціонерам; відомості про права, які надаватимуться підприємницьким товариством— правонаступником власникам інших, крім простих акцій, цінних паперів товариства, діяльність якого припиняється внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення або з якого здійснюється виділ, та/або перелік заходів, які пропонується вжити стосовно таких цінних паперів; інформацію щодо запропонованих осіб, які стануть посадовими особами у підприємницькому товаристві — правонаступнику після завершення реорганізації, та запропонованих до виплати таким особам винагород чи компенсацій) [52 с. 221].

З огляду на затвердження зазначених документів кожного з товариств — учасників реорганізації, акціонерам має бути надана можливість не лише

ознайомитися з ними, а й отримати пояснення щодо окремих умов договору (аби свідомо голосувати за чи проти прийняття рішення про затвердження вказаного документа). Відтак, на наглядову раду кожного з товариств — учасників реорганізації покладається обов'язок підготувати для акціонерів пояснення до умов договору про злиття/приєднання або плану поділу (виділу, перетворення).

Встановлені абз. 2 ч. 2 ст. 81 Закону України «Про акціонерні товариства» вимоги до такого пояснення (має містити: економічне обґрунтування доцільності застосування певного способу реорганізації — злиття, приєднання, поділу, виділу або перетворення; перелік методів, що застосовувалися для оцінки вартості майна акціонерних товариств й обчислення коефіцієнта конвертації акцій та інших цінних паперів акціонерного товариства) мають на меті забезпечення інтересів акціонерів щодо їх поінформованості про найбільш істотні умови реорганізації та, відповідно, — прийняття на підставі цієї інформації рішення про доцільність реалізації закріпленого в статтях 68, 69 Закону України «Про акціонерні товариства» права вимагати викупу товариством належних їм акцій з огляду на незгоду з реорганізацією взагалі (для власників простих акцій) або зі зміною обсягу прав власників привілейованих акцій.

У разі наявності в АТ, що бере участь в реорганізації, значної кількості акціонерів — власників простих акцій (понад 100 осіб), на його наглядову раду покладається додатковий обов'язок — отримати висновок незалежного експерта (аудитора, оцінювача) щодо умов реорганізації (відповідно — злиття, приєднання, поділу або виділу). Такий висновок має відповідати вимогам, встановленим до нього Законом України «Про акціонерні товариства». Цей висновок повинен містити оцінку обґрунтованості та адекватності методів, застосованих для оцінки вартості майна кожного з акціонерних товариств і обчислення коефіцієнтів конвертації акцій та інших цінних паперів, Закону України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993р. № 3125-XII (ст. 7) [11], Закону України «Про оцінку майна,

майнових прав та професійну оціночну діяльність» 12.07.2001р. N 2658-III (статті 12, 13) [25].

Стаття 83 Закону України «Про акціонерні товариства» закріплює визначення поняття «злиття акціонерних товариств» (таким визнається виникнення нового акціонерного товариства- правонаступника з передачею йому, згідно з передавальними актами, всіх прав та обов'язків двох або більше акціонерних товариств одночасно з їх припиненням) і пов'язані з цим обмеження (акціонерне товариство може брати участь у злитті лише з іншим акціонерним товариством). Злиття заборонено поєднувати з іншими способами реорганізації (абз. 4 ч. 1 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства»), отже, внаслідок злиття має утворитися нове акціонерне товариство (про це свідчать й положення ч. 2 ст. 80 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо конвертації акцій у процесі реорганізації).

Частина 2 статті 83 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає (у відповідності та на додаток до ст. 81 і пунктів 2 і 17 ч. 2 ст. 52 цього ж закону) покладення на наглядову раду кожного з акціонерних товариств, що бере участь у злитті, обов'язку винести на затвердження загальних зборів акціонерів кожного з таких акціонерних товариств договору про злиття, статуту АТ, що створюється в результаті злиття, та передавального акта [9].

У даному випадку, на відміну від реорганізації інших організаційно-правових форм підприємств, для акціонерних товариств на законодавчому рівні передбачено затвердження договору про злиття (приєднання).

У відповідності до ст. 84 Закону України «Про акціонерні товариства» приєднанням акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства (кількох товариств) з передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усіх його (їх) прав та обов'язків іншому акціонерному товариству- правонаступнику [9].

Акціонерне товариство може приєднатися лише до іншого акціонерного товариства.

Наглядова рада кожного акціонерного товариства, що приєднується, виносить на затвердження загальними зборами питання про приєднання і про затвердження договору про приєднання.

Наглядова рада товариства, що приєднується, виносить також на затвердження загальних зборів акціонерів питання про затвердження передавального акта.

Спільні загальні збори акціонерів товариств ухвалюють рішення про внесення змін до статуту та, у разі потреби, з інших питань. Порядок голосування на спільних загальних зборах акціонерів визначається договором про приєднання.

Якщо акціонерному товариству, до якого здійснюється приєднання, належать більш як 90 відсотків простих акцій товариства, що приєднується, і приєднання не спричиняє необхідності внесення змін до статуту товариства, до якого здійснюється приєднання, пов'язаних із змінами прав його акціонерів, від імені товариства, до якого здійснюється приєднання, рішення про приєднання, затвердження передавального акта та умов договору про приєднання може прийматися його наглядовою радою. У такому разі підготовка пояснень до умов договору про приєднання та отримання висновку незалежного експерта стосовно договору не вимагаються.

Не підлягають конвертації акції товариства, що приєднується, які були викуплені цим товариством або власником яких є товариство, до якого здійснюється приєднання, або власником яких є інше товариство, що приєднується.

Не підлягають конвертації акції товариства, до якого здійснюється приєднання, власником яких було товариство, що приєднується.

Такі акції підлягають анулюванню в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Процедура приєднання акціонерних товариств здійснюється аналогічно порядку, визначеному частиною шостою статті 83 Закону України «Про акціонерні товариства» яка регламентує процедуру злиття акціонерних

товариств.

У відповідності до ст. 85 Закону України «Про акціонерні товариства» поділом акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства з передачею усіх його прав та обов'язків більше ніж одному новому акціонерному товариству- правонаступнику згідно з розподільним балансом [9].

Акціонерне товариство може ділитися лише на акціонерні товариства.

Наглядова рада акціонерного товариства, що припиняється шляхом поділу, виносить на затвердження загальних зборів акціонерів питання про припинення товариства шляхом поділу, порядок і умови поділу, створення товариств- правонаступників і порядок конвертації акцій товариства, що припиняється, в акції створюваних товариств, затвердження розподільного балансу.

Загальні збори акціонерів товариства, що припиняється шляхом поділу, ухвалюють рішення про припинення товариства шляхом поділу, затверджують порядок і умови поділу, створення нових товариств, порядок конвертації акцій товариства, що припиняється, в акції створюваних товариств, затверджують розподільний баланс. Загальні збори кожного створюваного акціонерного товариства ухвалюють рішення про затвердження статуту і утворення органів товариства.

Розміщення акцій товариств- правонаступників повинно здійснюватися із збереженням співвідношення, що було між акціонерами у статутному капіталі акціонерного товариства, що припинилося шляхом поділу. Кожен акціонер товариства, що припинилося, отримує акції кожного з товариств- правонаступників.

Не підлягають конвертації акції товариства, що припиняється шляхом поділу, викуплені цим товариством. Такі акції підлягають анулюванню в порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Товариство- правонаступник несе субсидіарну відповідальність за

зобов'язаннями акціонерного товариства, діяльність якого припиняється шляхом поділу, що виникли до поділу та перейшли до іншого акціонерного товариства- правонаступника. Якщо акціонерних товариств- правонаступників, які несуть субсидіарну відповідальність, два чи більше, вони несуть таку відповідальність солідарно.

У відповідності до ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства» перетворенням акціонерного товариства визнається зміна його організаційно-правової форми з припиненням та передачею всіх його прав і обов'язків підприємницькому товариству- правонаступнику згідно з передавальним актом.

Акціонерне товариство може перетворитися лише на інше господарське товариство або виробничий кооператив.

Наглядова рада акціонерного товариства, що перетворюється, вносить на затвердження загальних зборів акціонерного товариства питання про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, порядок обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства- правонаступника.

Загальні збори акціонерів товариства, що перетворюється, ухвалюють рішення про перетворення товариства, про порядок і умови здійснення перетворення, порядок обміну акцій товариства на частки (паї) підприємницького товариства- правонаступника.

Учасники створюваного при перетворенні нового підприємницького товариства ухвалюють на своєму спільному засіданні рішення про затвердження установчих документів такої юридичної особи і обрання (призначення) органів управління відповідно до вимог законодавства.

Розподіл часток (паїв) підприємницького товариства- правонаступника відбувається із збереженням співвідношення між частками акціонерів у статутному капіталі акціонерного товариства, що перетворюється.

Не підлягають обміну акції товариства, що перетворюється, викуплені цим товариством, які на дату прийняття рішення про припинення

товариства шляхом перетворення не продані та/або не погашені в порядку, визначеному цим Законом. Такі акції підлягають анулюванню в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

У разі, якщо серед правонаступників акціонерного товариства, що припиняє свою діяльність шляхом його реорганізації, є хоча б одне акціонерне товариство, то скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій у зв'язку з реорганізацією здійснюється відповідно до вимог Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.98р. N 221 (z0137-99), зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04.03.99р. за N 137/3430 (із змінами та доповненнями) [39].

При цьому у свідоцтвах про реєстрацію випуску акцій правонаступників акціонерного товариства, що підлягає реорганізації, здійснюється запис про анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій акціонерного товариства, що припиняє свою діяльність у процесі реорганізації (Розділ III Порядку скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій затверджений рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 30.12.98р. N 222 (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.07.2005р. N 398 (z1113-05) зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2005 р. за N 1113/11393) [40].

Безумовно, кредитори повинні бути проінформовані певним чином про припинення юридичної особи і якось на цю інформацію зреагувати. Однак якщо вони не скористалися своїм правом вимоги про припинення або дострокове виконання зобов'язання (ч. 1 ст. 107 ЦК) і неможливо точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, юридичні особи – правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася (ч. 5 ст. 107 ЦК).

Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало у юридичної особи до виділу, юридична особа, з якої здійснено виділ, та юридичні особи, що були створені внаслідок виділу, несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням" (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22 вересня 2011 року N 3795-VI) [14].

Підприємство вважається реорганізованим з моменту виключення його з державного реєстру в органах статистики.

У результаті припинення юридичної особи настає правонаступництво знову створених юридичних осіб. Причому цивільне право і законодавство, в юрисдикції яких знаходяться ці питання, виходить з універсальності правонаступництва і правонаступництва не тільки речових, але і зобов'язальних прав разом з кореспондуючими їм обов'язками, тобто правонаступництва в майні.

Слід також відзначити співвідношення правонаступництва при припиненні юридичної особи, та правонаступництва у правовідносинах з договірних і інших зобов'язань, у яких воно впливає із заміни сторони в зобов'язанні (відступлення вимоги або переведення боргу – ст.ст. 512-523 ЦК), а також у спадкоємних правовідносинах. Очевидно, що в них є загальне – це наслідок, результат, а саме – правонаступництво. Причому, якщо для відступлення вимоги і переведення боргу переслідувався саме цей результат, то для правовідносин по припиненню юридичних осіб правонаступництво є лише юридичним засобом, що забезпечує інші численні правовідносини з їхньою участю. Звідси впливає, що правонаступництво і відступлення вимоги (переведення боргу) співвідносяться як загальне і спеціальне (родове та видове поняття). Тому неприпустимо говорити про оформлення правонаступництва при припиненні юридичної особи шляхом обов'язкового укладення договорів відступлення вимоги або переведення боргу з

властивими саме цим правовим конструкціям вимогами. У протилежному випадку склалася б ситуація, коли кредитори, не даючи згоду на переведення боргу на знову створюване в результаті припинення юридичної особи, тим самим би втручалися в процес припинення, що суперечить самій конструкції юридичної особи.

Оскільки за п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК суб'єктом господарювання є передусім юридичні особи, будемо виходити з тотожності цих понять, тим більше, що стосовно фізичних осіб, зареєстрованих в якості підприємців, не може йтися про їх припинення. Припинення ж таких суб'єктів господарювання, як філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці) відбувається в порядку, передбаченому насамперед установчими документами юридичних осіб, до складу яких входять ці структурні одиниці.

2.2. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом у примусовому порядку

Реорганізація юридичних осіб може здійснюватись як у добровільному (за рішенням власників) так і в примусовому порядку. Особливістю реорганізації юридичних осіб у примусовому порядку є те, що воно здійснюється без волевиявлення власників.

На сьогоднішній день можна виділити наступні шляхи припинення юридичних осіб з правонаступництвом у примусовому порядку:

- за рішенням суду;
- за рішенням державного органу
- у результаті захоплення (рейдерство).

Так, зокрема, у разі зловживання монопольним становищем юридична особа може бути реорганізованою (шляхом поділу) у примусовому порядку за рішенням суду чи Антимонопольного комітету України (далі - АМК).

Стаття 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001р. № 2210-III дає загальне поняття зловживань монопольним (домінуючим) становищем і визначає конкретні їх випадки [21].

Частина 1 ст. 13 України «Про захист економічної конкуренції» є генеральною заборонаю на всі випадки зловживання монопольним становищем суб'єктами господарювання. Вона містить загальну норму, що забороняє господарюючому суб'єктові (групі осіб), який займає монопольне (домінуюче) становище, здійснювати дії або допускати бездіяльність, які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення або обмеження конкуренції або ущемлення інтересів споживачів, які були б неможливими за умови існування значної конкуренції на ринку.

Таким чином, законодавцем визначено два альтернативні наслідки і наявності хоч би одного з двох об'єктів створюється склад правопорушення: по-перше, це недопущення, усунення або обмеження конкуренції; по-друге, ущемлення інтересів споживачів.

Необхідно враховувати, що стосовно ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» сама по собі наявність монопольного (домінуючого) становища суб'єкта господарювання відповідно до конкурентного права України не є протиправною. Проте дії суб'єкта господарювання, домінуючого на ринку, який намагається посилити свою ринкову владу через певні методи, що обмежують або усувають конкуренцію або ущемлюють права споживача, є порушенням конкурентного законодавства і припиняються антимонопольними органами [21].

Тому необхідною умовою для визнання дій суб'єкта господарювання зловживанням монопольним становищем є встановлення такого становища на конкретному товарному ринку, а також виявлення і доказ фактів зловживання своїм домінуючим становищем, свідомого здійснення таких дій, які призвели або можуть призвести до обмеження конкуренції або ущемленню прав споживачів.

Якщо ці умови не дотримані, то дії суб'єкта господарювання не можуть

бути кваліфіковані як порушення конкурентного законодавства. На практиці необхідно правильно розмежовувати дії суб'єктів господарювання, які є звичайною добросовісною ринковою конкуренцією і які відносяться до зловживання монопольним становищем.

Однак практика показує, що норма закону, яка передбачає такий поділ, виконує скоріше превентивну (попереджувальну) функцію та не має практичного застосування за вчинення відповідних правопорушень, з огляду на наступне.

Відповідно до чинного законодавства про захист економічної конкуренції (ч. 1 ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції»), якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи Антимонопольного комітету України мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище [21].

Чіткого поняття монопольне (домінуюче) становище суб'єкта господарювання законодавцем не наведено, однак ст. 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачає критерії, за якими таке становище суб'єкта на ринку може бути встановлено. Порядок визначення монопольного становища суб'єкта господарювання за відповідними критеріями передбачено Методикою визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, що затв. Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 05.03.2002р. № 49-р. [44].

Тому суб'єкти господарювання, що не займають монопольне (домінуюче) становище на ринку, не можуть бути обмежені в здійсненні дій, заборонених ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», і, отже, ці дії не можуть бути визнані такими, що суперечать конкурентному законодавству. Звідси всі взаємини суб'єктів господарювання в процесі господарської діяльності, наприклад пов'язані з постачанням продукції, укладенням договорів, встановленням цін, реалізацією товарів, якщо вони не

займають монопольного (домінуючого) становища, повинні вирішуватися в цивільно-правовому порядку, тобто вони не підвідомчі антимонопольним органам.

Порядок розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі про зловживання монопольним (домінуючим) становищем передбачено розділом VII Закону України «Про захист економічної конкуренції» та Тимчасовими правилами розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України, що затверджені розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.04.1994р. № 5 [45]. Згідно до ч. 1 ст. 48 Закону України «Про захист економічної конкуренції» за результатами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України приймають рішення, в тому числі про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку. Ці рішення підлягають виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим шести місяців (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції»).

Частиною 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» дається конкретний перелік зловживань монопольним (домінуючим) становищем, сформульований у вигляді заборонених видів діяльності. Тим самим держава встановила правила конкретної поведінки на ринку суб'єктів господарювання, які займають монопольне (домінуюче) становище і зобов'язані дотримувати в своїй діяльності норми законодавства про захист економічної конкуренції.

До конкретних видів зловживання монопольним становищем на ринку, зокрема, відносяться:

- встановлення таких цін або інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умови існування значної конкуренції на ринку;
- застосування різних цін або різних інших умов до рівнозначних угод

із суб'єктами господарювання, продавцями або покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;

- обумовлення укладення угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговельними та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

- обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, який заподіяв або може заподіяти шкоду іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

- часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару через відсутність альтернативних джерел реалізації або придбання;

- суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

- створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) або усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання.

Необхідно враховувати, що перелік заборонених дій, наведених у ч. 2 ст. 13, не є вичерпним, оскільки загальна заборонна норма, що міститься в ч. 1 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», стосується будь-яких дій, що обмежують конкуренцію або ущемлюють права споживачів.

Слід зазначити, що заборонні норми ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» поширюються не тільки на дії (бездіяльність) суб'єкта господарювання, які вже фактично призвели до зловживання монопольним становищем, але і на дії, які можуть заподіяти збиток суб'єктам господарювання, покупцям або продавцям.

Згідно з ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції», якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку, органи АМК мають право ухвалити рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище. Рішення органів АМК про примусовий поділ

суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище, підлягає виконанню в зазначений строк, який не може бути менше шести місяців.

Примусовий поділ монопольних утворень в літературі називають специфічною санкцією за порушення антимонопольного законодавства, видом господарсько-організаційних санкцій за порушення законодавства про захист економічної конкуренції або адміністративною санкцією [49 с. 141].

Уявляється, що примусовий поділ суб'єктів господарювання, які займають монопольне (домінуюче) становище, можна вважати мірою господарсько-правової відповідальності та адміністративно-управлінською санкцією.

Застосування цієї санкції на відміну від багатьох інших господарсько-правових санкцій має деякі особливості. Виходячи з сенсу ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» слід вказати, що специфічність примусового поділу монопольних утворень полягає в наступних аспектах Перш за все, поділ застосовується не за всі порушення конкурентного законодавства, а лише за одне з них — зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку.

Застосування примусового поділу органами АМК не є обов'язковим за вказане правопорушення, що підтверджується нормами закону про те, що органи АМК мають право ухвалювати рішення про примусовий поділ. Проте такі рішення застосовуються не у всіх випадках.

Застосування примусового поділу зв'язується не з відсутністю яких-небудь елементів складу правопорушення або обліком врахування систематичності або грубості порушення, ступеня вини правопорушника, а з певними організаційно-технічними причинами. Примусовий поділ не застосовується у випадках неможливості організаційного або територіального відокремлення підприємств, структурних підрозділів або структурних одиниць або наявності тісного технологічного зв'язку підприємств, структурних підрозділів або структурних одиниць (якщо обсяг

продукції, споживаної суб'єктом господарювання, перевищує тридцять відсотків валового обсягу продукції підприємства, структурного підрозділу або структурної одиниці).

Рішення про примусовий поділ ухвалюють органи АМК, проте виконує рішення, тобто реалізує його, сам правопорушник. Пунктом 4 ст. 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачено, що реорганізація суб'єкта господарювання, який підлягає примусовому поділу, здійснюється на його розсуд за умови усунення монопольного (домінуючого) становища цього суб'єкта господарювання на ринку [5].

У даному випадку примусовий поділ як різновид примусової реорганізації має на меті захист публічних інтересів і процес реалізації цієї мети опосередкований спеціальним правовим регулюванням.

У конкурентному законодавстві ціль примусового поділу цілком визначена — створення конкурентного середовища на ринку для збільшення обсягів виробництва, підвищення якості товарів і послуг, зниження цін на них, що і зумовило вибір конкретної форми демонополізації, пов'язаної з появою на ринку декількох суб'єктів господарювання — конкурентів.

Порядок розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, в тому числі про зловживання монопольним (домінуючим) становищем передбачено розділом VII Закону України «Про захист економічної конкуренції» та Тимчасовими правилами розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України, що затверджені розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.04.1994р. № 5. Згідно до ч. 1 ст. 48 Закону України «Про захист економічної конкуренції» за результатами розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції органи Антимонопольного комітету України приймають рішення, в тому числі про примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку. Ці рішення підлягають виконанню у встановлений строк, який не може бути меншим шести місяців (ч. 3 ст. 53 Закону України «Про захист економічної

конкуренції»).

Законодавство не містить спеціального нормативного акту, яким би визначались особливості проведення примусового поділу суб'єктів господарювання за рішення Антимонопольного комітету. Більш того, законодавство не встановлює будь-яких спеціальних вимог до рішення органів Антимонопольного комітету про примусовий поділ юридичної особи, зокрема, щодо встановлення граничних строків поділу, призначення комісії з припинення, визначення обов'язків суб'єкта господарювання, пов'язаних із виконання цього рішення.

На сьогодні є чинним Положення про порядок поділу підприємств і об'єднань та відокремлення від них структурних підрозділів і одиниць, що затверджено Наказом Міністерства економіки України, Міністерства статистики України, Антимонопольного комітету України від 20 квітня 1994 року № 43/79/5 [35]. Однак це Положення поширюється лише на підприємства та об'єднання, господарські товариства, 75 і більше відсотків майна яких належать державі (п.1.2. цього Положення останнє визначає порядок поділу). Більш того, відповідно до п. 1.5. цього Положення дія останнього не поширюється на випадки примусового поділу монопольних утворень, який здійснюється за рішенням Антимонопольного комітету України відповідно до ст. 16 Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992р. N 2132-ХІІ [24]. Згадуваний закон вже втратив чинність, однак наведеною статтею цього закону було передбачено можливість примусового поділу внаслідок зловживання монопольним становищем.

Порядок припинення юридичної особи шляхом поділу передбачено Цивільним кодексом, Господарським кодексом, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців». Закон України «Про захист економічної конкуренції» та Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993р. № 3659-ХІІ [10] особливостей припинення суб'єкта господарювання шляхом примусового

поділу не передбачає.

Згідно до ч. 1 ст. 105 ЦК учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані негайно письмово повідомити про це орган, що здійснює державну реєстрацію, який вносить до єдиного державного реєстру відомості про те, що юридична особа перебуває у процесі припинення. Орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, призначає комісію з припинення юридичної особи та встановлює порядок і строки припинення юридичної особи відповідно до цього Кодексу. (ч. 2 ст. 105 ЦК). Розподільчий баланс також затверджуються органом, який прийняв рішення про її припинення (ч. 3 ст. 107 ЦКУ). Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» (ч. 1 ст. 33) також передбачає, що юридична особа припиняється у результаті поділу зокрема за рішенням, органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом.

Виходячи із наведених вище норм, можна розуміти, що у випадку примусового поділу, органом, який приймає рішення про реорганізацію юридичної особи є орган Антимонопольного комітету. Однак, важливим є позначити, що Законом про державну реєстрацію передбачено порядок припинення (в тому числі шляхом поділу) юридичної особи лише на підставі рішення учасників (або уповноваженого ними органу юридичної особи) та на підставі рішення суду. Спеціального порядку припинення юридичної особи на підставі іншого окрім суду органу державної влади, зокрема, органу Антимонопольного комітету, не встановлено.

Отже, якщо допустити, що орган державної влади (орган Антимонопольного комітету) і є тим самим органом, що згадується в Цивільному кодексі та в Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», як орган, що приймає рішення про припинення юридичної особи, то у зв'язку із цим виникають питання, в якому порядку має вноситись інформація в Єдиний державний реєстр органом Антимонопольного комітету, що прийняв рішення про

примусовий поділ юридичної особи, які документи має надавати, та за чий рахунок оплачується публікація в спеціалізованому друкованому виданні.

Крім того, оскільки поділ вважається завершеним з моменту державної реєстрації новоутворених юридичних осіб та державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу (ч. 14 ст. 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»), виникає питання, хто буде приймати рішення про створення нових юридичних осіб та відповідно співвідношення активів та пасивів, які будуть переходити до кожної з них за розподільчим балансом.

Положенням про порядок поділу підприємств і об'єднань та відокремлення від них структурних підрозділів і одиниць затверджене наказом Міністерства економіки України Міністерства статистики України Антимонопольного комітету України від 20 квітня 1994 року N 43/79/5 [37] визначано порядок поділу підприємств і об'єднань, зокрема монопольних утворень, а також відокремлення структурних підрозділів і одиниць від підприємств і об'єднань (далі - відокремлення).

Дія Положення поширюється на підприємства, об'єднання, господарські товариства, 75 і більше відсотків майна яких належать державі.

Поділ та відокремлення здійснюється з метою зниження рівня монополізації виробництва на товарних ринках, сприяння формуванню конкурентного середовища, підвищення самостійності господарюючих суб'єктів, зниження бар'єрів їх вступу на ринки, а також приведення у відповідність з чинним законодавством статусу та організаційної структури об'єднань.

Вимоги цього Положення обов'язкові для центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, керівників та трудових колективів підприємств та об'єднань, їх структурних підрозділів і одиниць, інших юридичних та посадових осіб, які відповідно до цього Положення є об'єктами, суб'єктами та ініціаторами поділу і відокремлення.

Дія цього Положення не поширюється на випадки примусового поділу

монопольних утворень, який здійснюється за рішенням Антимонопольного комітету України відповідно до ст.16 Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності"

Поділ та відокремлення не можуть здійснюватися:

- у випадку неможливості організаційного або територіального відокремлення;
- при наявності тісного технологічного зв'язку структурного підрозділу (одиниці) з іншими підрозділами;
- якщо поділ чи відокремлення може призвести до негативних екологічних, соціально-економічних наслідків (погіршення споживчих характеристик товару, зниження конкурентоспроможності на зовнішньому ринку і т.п.);
- в інших випадках, передбачених чинним законодавством [74].

Положенням про порядок поділу підприємств і об'єднань та відокремлення від них структурних підрозділів і одиниць визначено суб'єкти поділу та відокремлення. Ними є центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, що здійснюють функції управління державним майном, а також Міністерство економіки, Фонд державного майна та Антимонопольний комітет України, місцеві Ради народних депутатів за місцем знаходження об'єкта приватизації; при розгляді судом справ про банкрутство - санатори.

Ініціатор поділу чи відокремлення повинен звернутись з відповідним поданням до органу, уповноваженого управляти майном об'єкта поділу чи відокремлення.

До подання додається організаційне та техніко-економічне обґрунтування доцільності поділу чи відокремлення.

Подання розглядається органом, уповноваженим управляти майном, протягом місяця з моменту одержання подання. За результатами розгляду приймається відповідне рішення, про яке письмово повідомляється ініціатор

поділу чи відокремлення. Рішення надсилається не пізніше 10 днів після його прийняття.

Орган, уповноважений управляти майном, може прийняти рішення про поділ чи відокремлення за власною ініціативою.

У випадку, якщо об'єктом поділу чи відокремлення є монопольне утворення, рішення попередньо погоджується з Антимонопольним комітетом або його територіальним відділенням.

У випадку позитивного рішення орган, уповноважений управляти майном, звертається при необхідності до Кабінету Міністрів України з поданням про перепідпорядкування підприємства іншому органу, підвідомчому Кабінету Міністрів України.

Порядок і терміни проведення поділу чи відокремлення встановлюється органом, уповноваженим управляти майном. Зазначений термін не повинен перевищувати 6 місяців від дня прийняття відповідного рішення.

При здійсненні поділу чи відокремлення до новостворених підприємств згідно з чинним законодавством переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частинах майнові права і обов'язки.

Вихід підприємства з добровільного об'єднання також регламентується Положенням про порядок поділу підприємств і об'єднань та відокремлення від них структурних підрозділів і одиниць здійснюється за ініціативою керівника або трудового колективу підприємства відповідно до статутів об'єднання та підприємства із збереженням взаємних обов'язків і договорів з іншими підприємствами та організаціями. В цьому випадку рішення про вихід з об'єднання приймається підприємством самостійно без погодження з органом, уповноваженим управляти майном.

При корпоратизації підприємства орган, уповноважений управляти майном, надає комісії з корпоратизації подання ініціаторів з пропозиціями щодо поділу чи відокремлення, якщо такі надійшли на момент створення комісії.

У процесі роботи комісії з корпоратизації ініціатори поділу чи відокремлення звертаються з поданням безпосередньо до комісії, але не пізніше ніж за 7 днів до закінчення її роботи.

Комісія готує та подає засновнику відкритого акціонерного товариства висновки і пропозиції стосовно поділу чи відокремлення.

Засновник у місячний термін розглядає пропозиції комісії та приймає відповідне рішення. Рішення засновника повідомляється ініціатору в десятиденний строк.

У процесі підготовки державного підприємства до приватизації ініціатори поділу чи відокремлення подають відповідні пропозиції у комісію по приватизації. Якщо трудовий колектив - ініціатор поділу чи відокремлення не згоден з проектом плану приватизації, розробленим комісією, він може підготувати альтернативний варіант плану та подати його на розгляд комісії.

Рішення про поділ чи відокремлення приймає орган приватизації.

Виконання рішень Антимонопольного комітету України про примусовий поділ суб'єкта господарювання без звернення АМКУ до суду є неможливим, оскільки чинними нормативно-правовими актами не передбачено порядку примусового виконання рішень АМКУ про примусовий поділ і не віднесено обов'язок їх виконання до функцій державної виконавчої служби. Аналогічно Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 № 755- IV не визначено порядку державної реєстрації припинення юридичної особи на підставі рішень відповідних органів державної влади.

Суд, що прийняв рішення про виділ, у своєму рішенні визначає учасника юридичної особи або вищий орган юридичної особи (власника), який зобов'язаний скласти та затвердити розподільчий баланс [14].

Ще одним видом примусового припинення юридичної особи з правонаступництвом є поглинання без згоди власників такої юридичної особи - рейдерство.

Слово «рейдерство» походить від англійського слова «raid» - набіг, раптовий напад, вторгнення. В цілому це визначення і відповідає основному принципу української практики здійснення недружніх поглинань [55].

На сьогоднішній день єдине нормативне визначення рейдерства в Україні містилося в ухвалі Кабінету Міністрів України «Про схвалення Декларації цілей і завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетної декларації)» від 01.03.2007р. (втратив чинність), відповідно до якої це відчуження державного майна і корпоративних прав поза процесами приватизації; протиправне захоплення підприємств. Хоча це визначення відноситься тільки до державного майна і підприємств, воно розкриває основні ознаки рейдерства в цілому – зміну власника підприємства або його майна, або отримання контролю над ними з використанням протиправних (в т.ч. силових) методів [43].

Дещо по-іншому розглядається рейдерство в проекті Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств» (Проект відкликано 15.06.2007р.). В Проекті пропонувалось визначити рейдерство як замовлення і (або) організацію нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, яке спричинило порушення його нормальної роботи, а також здійснення такого нападу, здійснене організованою групою. Слід зазначити, що підхід до рейдерства як до кримінального діяння цілком обґрунтований, оскільки в Україні рейдерство часто має яскраво виражений протиправний характер, і зміна власників підприємства, майна або отримання контролю над ними здійснюється із застосуванням незаконних дій, багато з яких є кримінальними злочинами (підробка документів, шантаж, шахрайство, хабарництво).

Проте саме фізичне захоплення зазвичай є тільки складовою частиною недружнього поглинання підприємства, якому передують або за яким слідує ще ряд дій, направлених на закріплення позиції рейдера на захопленому підприємстві. Тому дані визначення рейдерства навряд чи

можна вважати вичерпними.

Якщо проаналізувати практику здійснюваних в Україні рейдерських захоплень, можна виділити такі основні ознаки і складові рейдерства:

- Це завжди недружне поглинання, втрата контролю над підприємством або майном поза волею його власника;
- Раптовість здійснення рейдерських атак [47 с. 28].

Протидіяти рейдерським захопленням покликаний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17.11.2009 р. № 1720 [15]. Цей документ вніс зміни до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004р. № 1618-IV, законів України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996р. № 448/96-ВР, «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців». Антирейдерський характер мають і окремі норми Закону України «Про акціонерні товариства».

Аналізуючи проблему рейдерства в Україні, можна відзначити, що воно стало негативним символом сучасної вітчизняної економіки. На фоні цивілізованого ринку злиття і поглинань сформувався нелегальний ринок захоплень підприємств незаконними, часто силовими способами.

Народні депутати, внесли 13.03.2007р. на розгляд Верховної Ради України Проект Закону «Про внесення змін і доповнень в деякі законодавчі акти України щодо введення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)», яким пропонуються наступні основні зміни в Кримінальний кодекс України:

- доповнити ст. 172 новою нормою, згідно якої невиконання керівником підприємства рішення власника або уповноваженого ним органу щодо його звільнення з посади керівника цього підприємства карається позбавленням волі на термін від двох до п'яти років;
- доповнити ст. 223 новою нормою, згідно якої відкриття і (або)

ведення реєстру власників іменних цінних паперів за наявності даних в існуючому реєстрі цього емітента, так само як і здійснення дій, направлених на створення подвійного реєстру, карається позбавленням волі на термін від трьох до п'яти років;

- доповнити кодекс новою статтею 224-1 «Захоплення підприємств – рейдерство», згідно якої замовлення або організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою її захоплення, що призвели до порушення його нормальної роботи, а також напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що здійснюється організованою групою (рейдерство), караються позбавленням волі на термін від трьох до п'яти років, а рейдерство, пов'язане із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я працівників підприємства, охорони або інших громадян, а також що призвело до зупинки роботи підприємства, - карається позбавленням волі на термін від п'яти до десяти років з конфіскацією майна;

- доповнити ст. 375 новою нормою, згідно якої ухвала суддею (суддями) вироку, рішення, визначення, ухвали, що виходять за компетенцію цього судді (суддів, суду) або з перевищенням службових повноважень, караються позбавленням волі на термін від семи до десяти років [15].

Досить необгрунтованою, на нашу думку, виглядає запропонована норма ч. 3 ст. 375 про відповідальність суддів. На думку авторів законопроекту, за винесення явно неправосудної ухвали судді повинні нести меншу відповідальність, ніж за винесення ухвали, що виходить за компетенцію цього судді (суддів, суду) або з перевищенням службових повноважень. І чи не є рішення, встановлене за межами наданої компетенції, вже неправосудним, що виключає необхідність введення до кодексу додаткової норми?

Зокрема, не слід забувати, що кримінальне покарання у принципі може наступати лише за здійснення суспільно небезпечного діяння, яке заподіяло або ж могло заподіяти істотну шкоду фізичній або юридичній особі, суспільству або державі. Закон застерігає від залучення осіб до кримінальної

відповідальності лише по формальних підставах. Кримінальна відповідальність є найвищою серед інших видів відповідальності, вона пов'язана з істотним обмеженням прав і свобод особи, що привертається, а тому законодавець повинен бути особливо уважний при визначенні переліку і складу діянь, що визначені як злочин.

У зв'язку з вищевикладеною інформацією залишається незрозумілим те, яким чином невиконання керівником підприємства рішення власника або уповноваженого ним органу щодо його звільнення з посади керівника цього підприємства може виявитися суспільно небезпечним, тим більше настільки, щоб відповідальність наступала відразу у вигляді позбавлення волі, без можливості вживання судом більш м'якої міри покарання. Нагадаємо, що ні цивільне, ні трудове законодавство, ні законодавство про адміністративні правопорушення відповідальності за подібні діяння не передбачають.

Вказана норма швидше посіє невиначеність і нові зловживання, ніж послужить ефективним зряддям у боротьбі з рейдерством. Адже склад злочину виписаний не чітко: які дії повинні свідчити про невиконання рішення власника; чи розповсюджується дія норми на випадки, коли дія рішення власника судом припинена, але не відмінена і т.п.?

Рейдерством, на думку авторів проекту, є організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою її захоплення, що призвели до порушення його нормальної роботи, а також напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що здійснюється організованою групою [55].

В той же час, загальноприйнятим є розуміння рейдерства, як сукупності прийомів і способів, що використовуються при недружньому (тобто всупереч волі власників і керівництва, юридичної особи) поглинанні, злитті або ж встановленні контролю над такою юридичною особою – суб'єктом господарської діяльності.

Вказані прийоми і способи можуть бути як незаконними, так і абсолютно допустимими, тобто що знаходяться в рамках правового поля. Що

стосується європейських країн, то в них рейдерство (в традиційному розумінні) вже давно перетворилося на частину легального і цілком респектабельного бізнесу, і в певному значенні стимулює власників до більш ефективного управління майном і підприємством.

У визначенні, запропонованому законопроектом, різкими рисами виділяються слова «напад», «захоплення» (тобто силова складова), проте, в яких діях повинні виражатися ці поняття – незрозуміло; отже, існує широкий простір для фантазії працівників органів внутрішніх справ, прокуратури, суду і самих рейдерів.

Будемо сподіватись, що ухвалення законопроекту в запропонованій редакції не забариться позначитися негативними наслідками, адже доцільність вказаних нововведень практично не обґрунтована і не спирається на вже наявні теоретичні і практичні напрацювання [55].

Загалом, формується загальний висновок про те, що запропонований законопроект викликає більше запитань, ніж відповідей. Як і багато законів, прийнятих похапцем, цей законопроект, у разі ухвалення, не раз змінюватиметься і доповнюватиметься новими нормами, і не принесе бажаного, а тим більше швидкого результату. Без достатньої теоретичної розробки самого явища рейдерства, детального аналізу інформації про хід корпоративних конфліктів на конкретних об'єктах захоплень і узагальнення практики їх дозволу, вкрай передчасними є дії рубати все з плеча, і карати за дії, суть яких є недостатньо зрозумілою в умовах сьогодення.

Висновки до 2 розділу

За результатами дослідження, проведеного у 3 розділі нами зроблено наступні висновки:

Проблеми правового регулювання приєднання як способу припинення юридичних осіб з правонаступництвом до цього часу не знайшли чіткого

відображення як на рівні нормативно-правових актів, так і на рівні юридичних доктрин, що, відповідно, призвело до наявності дискусій та неоднозначного трактування чинних норм цивільного законодавства, а також їх застосування на практиці. Втім, аналіз чинного законодавства та практики його застосування доводить необхідність чіткішого законодавчого регулювання зазначених питань

Процедурою проведення реорганізації повинно бути визначено, яким чином здійснюється інвентаризація всього майна юридичної особи, що припиняється (з якої виділяється майно для створення іншої юридичної особи), строки інвентаризації, має призначатися комісія з інвентаризації. Метою цих заходів є найбільш повне виявлення всього комплексу прав і обов'язків для встановлення правонаступництва.

Припинення юридичної особи у разі злиття, приєднання та перетворення припускає складання передавального акту, а у разі поділу – розподільчого балансу. Відповідно складення розподільчого балансу вимагається й при виділі майна до однієї або кількох створюваних юридичних осіб.

З розподільчого балансу прямо не впливає, яке конкретне зобов'язання перейшло до нових юридичних осіб, що є правонаступниками (а у випадку виділу – яке збереглося за тією юридичною особою, з якої виділилася частина майна, передана для створення інших юридичних осіб). Не ясним також є те, які договори після припинення юридичної особи (або при виділі) будуть вважатися укладеними з яким із правонаступників.

З огляду на те, що в балансі відбити кожне з договірних зобов'язань, що перейшли до нової особи, неможливо, конкретні питання правонаступництва повинні знайти своє закріплення в іншому документі.

Основою складання розподільчого балансу повинна служити загальна інвентаризація майна юридичної особи, що припиняється, у тому числі всіх видів фінансових зобов'язань.

Важливим визнається питання визначення моменту переходу прав та

обов'язків від юридичної особи, що припиняється, до іншої юридичної особи, зокрема, у разі припинення юридичних осіб шляхом приєднання, адже дати, зазначені у різних нормативно-правових документах, які регламентують процедуру реорганізації юридичних осіб не збігаються у часі.

Закон України “Про акціонерні товариства” на відміну від інших законодавчих актів, містить застереження (ст. 384 Закону), що злиття, приєднання, поділ, виділ або перетворення не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

Чинне цивільне законодавство з одного боку визначає порядок припинення юридичних осіб шляхом приєднання, з іншого – належно не регулює питання, пов'язані з визначенням моменту переходу прав та обов'язків від юридичної особи-правопередника до юридичної особи- правонаступника.

Існують певні відмінності в реорганізації для акціонерних товариств які регламентуються розділом XVI Закону України «Про акціонерні товариства».

Зокрема, даним законом передбачено обов'язковість договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств та план поділу (виділу, перетворення) акціонерного товариства

Реорганізація юридичних осіб може здійснюватись як у добровільному (за рішенням власників) так і в примусовому порядку. Особливістю реорганізації юридичних осіб у примусовому порядку є те, що воно здійснюється без волевиявлення власників.

У випадку примусового поділу, органом, який приймає рішення про реорганізацію юридичної особи є орган Антимонопольного комітету. Однак, важливим є позначити, що Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» передбачено порядок припинення (в тому числі шляхом поділу) юридичної особи лише на підставі рішення учасників (або уповноваженого ними органу юридичної особи) та на підставі рішення суду. Спеціального порядку припинення юридичної особи на підставі іншого окрім суду органу державної влади, зокрема, органу

Антимонопольного комітету, не встановлено.

Одним із видів примусового припинення юридичної особи з правонаступництвом є поглинання без згоди власників такої юридичної особи - рейдерство.

Розділ 3. Припинення юридичних осіб без правонаступництва

3.1. Припинення юридичних осіб без правонаступництва за рішенням їх учасників (членів) або органів, уповноважених на це установчими документами

Загальні підстави реорганізації і припинення діяльності підприємств усіх видів Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законом України "Про господарські товариства", Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" та іншими нормативно-правовими актами. У разі банкрутства підприємства припинення його діяльності регулюється Законом України "Про відновлення платоспроможності позичальника або визнання його банкрутом", який теж поширюється на підприємства всіх видів.

Особливі підстави і форми припинення діяльності підприємств окремих видів встановлені також законами про ці підприємства та іншими нормативними актами, зокрема, про корпорацію, приватизацію та ін.

Діяльність підприємства припиняє його власник (вищий орган підприємства або уповноважений ним орган). Припинення діяльності підприємства за юридичними підставами, як зазначалося вище, може бути двох видів: добровільним і примусовим.

Підставами добровільного припинення діяльності підприємства є ініціатива власника підприємства або передбачені законом чи установчими документами обставини. Мотиви ініціативи підприємства (підприємця) закон не регулює. Це можуть бути: зміна профілю діяльності, конкуренція, затоварення внаслідок зменшення попиту на вироблювану продукцію тощо.

Порядок ліквідації юридичної особи встановлено Цивільним кодексом, Господарським кодексом, Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" та іншими нормативно-правовими актами. При цьому особливі підстави і форми припинення

діяльності окремих видів підприємств встановлено також законами щодо цих підприємств, зокрема законами «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства» тощо.

Ліквідація – це припинення діяльності юридичної особи без правонаступництва, тобто без переходу прав та обов'язків ліквідованого суб'єкта іншим юридичним особам.

Випадки добровільної ліквідації юридичної особи передбачено ст. 59 Господарського кодексу та ст. 110 Цивільного кодексу, а саме:

- за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами;
- у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, чи у разі досягнення мети, заради якої її було створено;
- з інших причин.

Зауважимо, що процедуру ліквідації необхідно передбачити в установчих документах підприємства, зокрема таку вимогу встановлено ст. 57 Господарського кодексу [3].

Ліквідація юридичної особи здійснюється в декілька етапів:

- прийняття рішення про ліквідацію юридичної особи;
- створення ліквідаційної комісії;
- задоволення вимог кредиторів, складання та затвердження ліквідаційного балансу;
- здійснення заходів щодо внесення інформації про рішення з ліквідації юридичної особи до Єдиного державного реєстру, анулювання ліцензій, патентів, зняття з обліку в органах державної податкової служби України, Пенсійному фонді України та фондах соціального страхування;
- завершення ліквідації юридичної особи (проведення державної реєстрації припинення юридичної особи).

Можна виділити декілька стадій ліквідаційної процедури:

1. Прийняття рішення про ліквідацію. Як ми вже знаємо, це має бути або рішення вищого органу управління юридичної особи, або рішення суду.

Орган, який прийняв рішення про ліквідацію повинен призначити осіб, які будуть безпосередньо її здійснювати. Всі вони складають ліквідаційну комісію. Ліквідація може проводитись самим підприємством в особі його органу управління. Орган, який прийняв рішення про ліквідацію підприємства, встановлює порядок і строки проведення ліквідації, а також строк для заяви претензій кредиторів, який не може бути менше двох місяців з моменту оголошення про ліквідацію.

В разі визнання підприємства банкрутом порядок утворення і роботи ліквідаційної комісії, а також умови ліквідації підприємства визначаються спеціальним законодавством.

2. Інформування кредиторів та інших осіб про ліквідацію. Ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію підприємства, вміщує в офіційній пресі за місцезнаходженням підприємства публікацію про його ліквідацію і про порядок та строк заяви кредиторами претензій (не менше 2-х місяців). Поряд з цією публікацією ліквідаційна комісія (орган, що проводить ліквідацію) зобов'язана провести роботу по стягненню дебіторської заборгованості підприємству і виявленню претензій кредиторів з повідомленням останніх про ліквідацію підприємства.

3. Розрахунок з кредиторами. Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно підприємства і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс і подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію. Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинна бути підтверджена аудитором (аудиторською фірмою), за винятком тих організацій, що повністю утримуються за рахунок бюджету і не займаються підприємницькою діяльністю.

Претензії кредиторів до ліквідовуваного підприємства задовольняються з майна цього підприємства. При цьому в першочерговому порядку задовольняються борги перед бюджетами і компенсуються витрати на відновлення природного середовища, якому завдало шкоди ліквідоване підприємство. Претензії, виявлені і заявлені після закінчення строку,

встановленого для їх заяви, задовольняються з майна підприємства, що залишилось після задоволення першочергових претензій, виявлених претензій, а також претензій, заявлених у встановлений строк. Претензії, не задоволені за браком майна, вважаються погашеними. Погашеними вважаються також претензії, які не визнані ліквідаційною комісією (органом, що проводить ліквідацію), а також за умови, якщо кредитори протягом місячного строку від дня одержання повідомлення про повне або часткове невизнання претензії не подадуть позови до суду або арбітражного суду про задоволення їх вимог.

У разі ліквідації підприємства здійснюється капіталізація почасових платежів, належних з цього підприємства у зв'язку із заподіянням каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я або із смертю громадянина. У разі ліквідації підприємства вклад члена трудового колективу видається йому в грошовій формі або цінними паперами після задоволення претензій кредиторів.

Майно, що залишилось після задоволення претензій кредиторів і членів трудового колективу, використовується за вказівкою власника. У разі реорганізації підприємства його права і обов'язки переходять до правонаступників.

Особливістю припинення об'єднань громадян є те, що кошти та інше майно, не може перерозподілятися між їх членами і використовується для виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовується в доход держави.

4. Внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи – остання стадія.

У відповідності до ч. 1 ст. 34 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом

з описом вкладення) державному реєстраторові оригінал або нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи.

У випадках, встановлених законом, крім документів, що передбачені частиною першою ст. 34 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи (ч. 2 ст. 34 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців") [20].

Для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації голова ліквідаційної комісії або уповноважена ним особа після закінчення процедури ліквідації, яка передбачена законом, але не раніше двох місяців з дати публікації повідомлення у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації, повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

- 1.заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи у зв'язку з ліквідацією;
- 2.свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи;
- 3.оригінал установчих документів;
- 4.акт ліквідаційної комісії з ліквідаційним балансом, який затверджено рішенням засновників (учасників) або уповноваженого ними органу;
- 5.довідку відповідного органу державної податкової служби про відсутність заборгованості по податках, зборах (обов'язкових платежах);
- 6.довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості (в Пенсійний фонд необхідно звернутися після отримання відміток про відсутність заборгованості перед відповідними Фондами соціального страхування);
- 7.довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно

до закону підлягають довгостроковому зберіганню [54].

У випадках, що встановлені законом, додатково подається висновок аудитора щодо достовірності та повноти ліквідаційного балансу.

Підписи голови та членів ліквідаційної комісії на ліквідаційному балансі повинні бути нотаріально засвідчені.

У разі проведення державної реєстрації припинення акціонерних товариств додатково подається копія розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій, засвідчена Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

У разі припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття або приєднання) рішення щодо припинення юридичної особи підписується уповноваженими особами юридичної особи або юридичних осіб, що припиняються, та юридичної особи - правонаступника.

Дата надходження документів для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про призначення комісії з припинення не пізніше наступного робочого дня з дати отримання документів [20].

До передбачених законом чи установчими документами обставин про припинення діяльності підприємства відносяться:

- а) закінчення терміну, на який створювалося підприємство;
- б) досягнення мети, поставленої засновниками підчас створення підприємства (ст. 19 Закону України "Про господарські товариства") [18].

Установчі документи підприємств можуть включати й інші підстави даного виду. Підстави припинення юридичної особи для прийняття нею рішення про це ЦК не встановлюються. Ними можуть бути:

- інші випадки, передбачені її установчим документом;
- у разі відсутності таких позначень в установчих документах – юридична особа також може бути припинена за рішенням її вищого органу

(учасників) із доведенням необхідності в цьому;

– при вибутті учасника з повного товариства, якщо така підстава передбачена засновницьким договором або домовленістю між учасниками цього товариства (ч.3 ст.129 ЦК). Тобто ця підстава є виключенням із загального правила про те, що вихід учасника з повного товариства не впливає на існування самого товариства;

– якщо в повному товаристві залишається один учасник (ст. 132 ЦК). В такому разі він може перетворити це товариство на інше господарське товариство (з обмеженою або додатковою відповідальністю чи акціонерне товариство), де він був би одним учасником, що допускається ч. 2 ст. 83, ст. 141, ч. 4 ст. 153 ЦК. Слід також позначити, що незважаючи на відсутність у ст. 125 ЦК такої підстави змін у складі учасників повного товариства, як прийняття нових учасників, вони можуть приєднатися до інших учасників у подальшому (після створення товариства). Так само, як оновитися склад учасників повного товариства може і шляхом передання учасником частки (її частини) у складеному капіталі повного товариства. Отже у випадку, коли в повному товаристві залишився один учасник, можуть бути такі наслідки: (а) товариство ліквідується; (б) товариство перетворюється на інше господарське товариство з одним учасником (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство); (в) товариство залишається існувати, але до його складу входить(ять) нові учасники;

– при вибутті всіх вкладників із командитного товариства (ст.139 ЦК). В такому разі повні учасники можуть або перетворити це товариство на повне товариства, або мусять його ліквідувати;

– при вибутті з командитного товариства всіх повних учасників (ст.139 та 132 ЦК). Якщо в командитному товаристві залишається один повний учасник та один вкладник, воно не ліквідується [65].

Рішення про припинення діяльності підприємства з цих підстав приймає його вищий орган управління. Підприємці зобов'язані припинити свою діяльність також у разі закінчення терміну дії ліцензії.

Відповідно до п. 1 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» якщо вартості майна боржника - юридичної особи, щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, така юридична особа ліквідується в Порядку, передбаченому цим Законом. У разі виявлення зазначених обставин ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язані звернутися в господарський суд із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи.

Це відображається у судовій практиці, зокрема, в Ухвалі Господарського суду Сумської області від 17.04.12р. у справі №19/122-10 за заявою голови ліквідаційної комісії Товариства з обмеженою відповідальністю «Тайм 2002», м. Суми про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Тайм 2002» (м.Суми, вул. Менделєєва, 4, ід. код 32185705) [87].

Відповідно до вимог ч. 4 ст. 105 ЦК України комісія з припинення юридичної особи поміщає в друкованих засобах масової інформації, в яких публікуються відомості про державну реєстрацію юридичної особи, що припиняється, повідомлення про припинення юридичної особи та про порядок і строк заявлення кредитором вимог до неї. Цей строк не може становити менше двох місяців із дня публікації повідомлення про припинення юридичної особи.

Частиною 1 ст. 110 ЦК України встановлено, що юридична особа ліквідується за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягнення мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами.

Згідно з вимогами ч. 3 ст. 110 ЦК України, якщо вартість майна юридичної особи є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому Законом про

банкрутство.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 111 ЦК України ліквідаційна комісія після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами складає проміжний ліквідаційний баланс, який містить відомості про склад майна юридичної особи, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог, а також про результати їх розгляду. Проміжний ліквідаційний баланс затверджується учасниками юридичної особи або органом, який прийняв рішення про ліквідацію юридичної особи.

Відповідно до вимог ч. 5 ст. 60 ГК України, яка регулює загальний порядок ліквідації суб'єкта господарювання, ліквідаційна комісія оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, який ліквідується, і розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію. Достовірність та повнота ліквідаційного балансу повинні бути перевірені в установленому законодавством порядку.

1. З наведеного вбачається, що тільки після оцінки вартості наявного майна боржника в порядку ст. 60 ГК України публікації комісією з припинення юридичної особи повідомлення в порядку ст. 105 ЦК України для виявлення кредиторів, повідомлення органу державної податкової служби про ліквідацію підприємства, складання проміжного ліквідаційного балансу можливо з'ясувати питання про недостатність вартості майна боржника для задоволення вимог кредиторів та можливе звернення до господарського суду, після закінчення строку, який передбачений ст. 105 ЦК України, з заявою про порушення провадження у справі про банкрутство боржника в порядку ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Дана норма статті знаходить своє відображення у судовій практиці, зокрема у Постанові Господарського суду Дніпропетровської області у справі № 24/5005/16220/2011 від 15.12.11р. за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю "Компанія платіnum універсал груп" м. Дніпропетровськ

про визнання банкрутом [76].

А як бути в тому випадку, коли голова ліквідаційної комісії в заяві посилається на зазначене, але доказів не надає?

2. Пунктом 2 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначено, що за результатами розгляду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи, майна якої недостатньо для задоволення вимог кредиторів, господарський суд визнає боржника, який ліквідується, банкрутом, відкриває ліквідаційну процедуру, призначає ліквідатора. Обов'язки ліквідатора можуть бути покладені на голову ліквідаційної комісії (ліквідатора) незалежно від наявності в нього ліцензії.

Аналіз судової практики свідчить про недоцільність призначення ліквідатором голови ліквідаційної комісії.

Є випадки, коли працівник підприємства банкрута або стороння особа (голова ліквідаційної комісії), не маючи досвіду, не виконує своїх обов'язків на належному рівні і подає до суду заяву про визнання боржника банкрутом відповідно до ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», посилаючись на наявність заборгованості, не перевіряючи первинних документів, які б підтверджували цю заборгованість.

Наведемо приклад: Голова ліквідаційної комісії підприємства «А» звернувся з заявою до суду про порушення провадження у справі про банкрутство підприємства «А» в зв'язку з наявністю у підприємства боргу перед одним кредитором «Б» та відсутністю коштів для задоволення його вимог. Відповідно до вимог ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» суд за результатами розгляду такої заяви визнав боржника, який ліквідується, банкрутом, відкрив ліквідаційну процедуру, призначив ліквідатора, так як із наданих суду заяви, балансу неможливо встановити наявність реальної заборгованості.

Після опублікування оголошення та подання кредитором «Б» заяви до суду про визнання кредитором банкрута судом встановлено, що заявник, обґрунтовуючи свої вимоги, посилається лише на договір про надання юридичних послуг та акт при-йому-передачі виконаних робіт, яких недостатньо для вирішення питання щодо визнання його кредитором, вимогу ухвали суду щодо надання доказів, які саме юридичні послуги надавались і яка саме робота виконувалась, заявник «Б» не виконав, атому судом у заявлених ним вимогах відмовлено [46 с. 131].

На нашу думку, враховуючи викладене, а також те, що був лише один кредитор, який заявив вимоги, іншої заборгованості у банкрута не існує, керуючись п. 8 ст. 40 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», суду необхідно припинити провадження у справі, по якій було винесено постанову, опубліковано оголошення.

З наведеного вбачається, що в цій ситуації доцільно було б призначити підготовче засідання, в якому розглянути наявність заборгованості і в разі її відсутності або якщо відсутні докази необґрунтування вимог, відхилити їх, а провадження у справі припинити до визнання боржника банкрутом, як того вимагає ст. 40 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Згідно з п. 1 ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» конкурсні кредитори за вимогами, які виникли до дня порушення провадження у справі про банкрутство, протягом тридцяти днів від дня опублікування в офіційному друкованому органі оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують.

Пунктом 2 ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», в свою чергу, встановлено, що вимоги конкурсних кредиторів, що заявлені після закінчення строку,

встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, - не розглядаються і вважаються погашеними, про що господарський суд зазначає в ухвалі, якою затверджує реєстр вимог кредиторів. Зазначений строк є граничним і поновленню не підлягає.

Це знаходить своє відображення у судовій практиці, зорема в Ухвалі Господарського суду Черкаської області від 01.02.2011р. у справі № 14/2617 виробничо-комерційної фірми «Резон» до Черкаського державного заводу хімічних реактивів про визнання банкрутом [88].

Однак чи слід застосовувати вказану норму Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (п. 2 ст. 14) при провадженні у справі про банкрутство, порушеній за ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»?

У п. 3 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено, що кредитори мають право заявити свої претензії до боржника, який ліквідується, в місячний строк з дня публікації оголошення про визнання боржника, який ліквідується, банкрутом. Однак вказана стаття не містить умов погашення вимог кредиторів після збігу місячного терміну, як це передбачено в ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». На нашу думку, таку аналогію потрібно провести і по ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Це відображено в Ухвалі Господарського суду Одеської області від 22 грудня 2011 р. у справі № 2/17-3715-2011 за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю „Форт-Верт” про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю „Форт-Верт” (65005, м. Одеса, вулиця Михайлівська, буд. 25, код ЄДРОПУ 36794452) [85] та в Ухвалі Господарського суду Черкаської області від 01 лютого 2011 року у справі №14/2617 за заявою ініціюючого кредитора виробничо-комерційної фірми «Резон» до боржника Черкаського

державного заводу хімічних реактивів про визнання банкрутом [88].

Стаття 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не містить вимог щодо проведення загальних зборів кредиторів, виборів комітету кредиторів, хоча останній необхідний для контролю за роботою ліквідатора, реалізацією майна, розподілом коштів та ін.

Пунктом 5 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачено, що невиконання вимог, передбачених ч. 1 цієї статті, є підставою для відмови у внесенні запису про ліквідацію юридичної особи в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України.

Однак вказана норма Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виключає застосування статей 110-111 ГК України, які передбачають інший, ніж через банкрутство, шлях ліквідації підприємства. Однак існує думка, що перед зверненням до суду боржник має виконати вимоги цих статей ГК України.

У п. 6 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» вказано: власник майна боржника (уповноважена ним особа), керівник боржника, голова ліквідаційної комісії (ліквідатор), які допустили порушення вимог ч. 1 цієї статті, несуть солідарну відповідальність по незадоволених вимогах за грошовими зобов'язаннями та зобов'язаннями щодо сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів) боржника.

Це знайшло своє відображення в Постанові Господарського суду Одеської області від 12 січня 2012 р. у справі № 21/17-4903-2011 за заявою голови ліквідаційної комісії Приватного підприємства (надалі - ПП) „Комунтранс” (68300, Одеська область, м. Кілія, вул. Першотравнева, 64. Ідентифікаційний код 31130173) про визнання банкрутом у порядку ст. 51

Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” [84].

Очевидно, солідарна відповідальність настає поза межами справи про банкрутство, тобто в іншому провадженні і в інших судах загальної юрисдикції.

Аналіз справ про банкрутство боржника, що ліквідується власником, свідчить, що в ряді випадків в ході банкрутства деякі кредитори, а може і жоден з них, не подає заяв із вимогами. Тоді логічним є припинення провадження у справі по пунктах 7, 8 ст. 40 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Однак вказані норми повинні застосовуватись лише до визнання боржника банкрутом. Разом з тим, постанова за ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виноситься вже в першому засіданні [46 с. 143].

На нашу думку, необхідно застосовувати п. 1 ст. 80 ГПК України.

19 грудня 2011 року вступили в силу зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Нововведення, що пропонує нам законодавець в першу чергу торкнулися такого проблемного на даний момент інституту, як ліквідація підприємств за рішенням власників. Найцікавішою нормою, безперечно, являється введення так званого поняття «ліквідації за мовчазною згодою».

Найпроблемнішим моментом у процесі ліквідації юридичної особи є проходження перевірки у податкових органах щодо повноти та вчасності сплати податків та інших обов’язкових платежів. Цей процес дуже часто затягується працівниками ДПІ та може тривати дуже довго, інколи навіть цілу вічність (це факт), навіть щодо підприємств, по розрахункових рахунках яких пройшли дріб’язкові кошти. Проте не будемо заглиблюватися в процес проходження, проповзання, промучування перевірок податковими органами, це не є надто цікавим.

Норма, яка вводиться даними змінами до вищезазначеного закону,

передбачає можливість ліквідації юридичної особи без довідки про відсутність заборгованості виданої податковими органами. Це і є так званий принцип «мовчазної згоди», за яким державний реєстратор може внести запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців про припинення юридичної особи у разі якщо після закінчення процедури припинення, передбаченої законом, але не раніше закінчення строку заявлення кредиторами своїх вимог юридичній особі в установленому законом порядку органом державної податкової служби не надані довідки про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів або рішення про відмову в їх видачі.

Проведення державної політики щодо запобігання банкрутству та забезпечення умов реалізації відновлення платоспроможності боржника, визнання боржника банкрутом покладено на Міністерство економіки (пункти 3, 4 Положення про Міністерство економіки України, затвердженого Указом Президента України від 23 жовтня 2000 р. № 1159/2000) [58 с. 48].

До осіб, на яких може поширюватися відповідальність за порушення законодавства про банкрутство, належать боржник, його засновники (учасники), власник майна боржника, а також інші особи, до котрих можуть бути віднесені арбітражний керуючий, кредитори та ін.

Фіктивним банкрутством є звернення боржника до господарського суду із завідомо неправдивою заявою про порушення справи про банкрутство, якщо у боржника є достатньо майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі і відсутні певні обставини, за настання яких у майбутньому може виникнути недостатність майна боржника для задоволення вимог усіх його кредиторів.

У разі встановлення факту фіктивного банкрутства боржник несе відповідальність за шкоду, заподіяну кредиторам поданням такої заяви, відповідно до законодавства України.

Визначення фіктивного банкрутства у ч. 2 ст. 215 ГК відрізняється від визначення аналогічного поняття, що міститься у ст. 218 Кримінального

кодексу України від 05.04.2001р. № 2341-III (далі КК), згідно з яким фіктивне банкрутство кваліфікується як злочин, що тягне кримінальну відповідальність [7].

Умисне банкрутство за ч. 3 статті 215 ГК — це стійка неплатоспроможність боржника, що настала з вини певних осіб.

Осіб, діями яких спричинена неплатоспроможність боржника, об'єднує така основна ознака, як використання ними права давати обов'язкові для боржника вказівки та можливість іншим чином визначати дії боржника. Такі дії власника майна боржника або посадових осіб суб'єкта підприємництва кваліфікуються як умисне банкрутство, якщо вони завдали істотної матеріальної шкоди інтересам держави, суспільства або інтересам кредиторів.

Особи, дії яких кваліфікуються судом як фіктивне банкрутство, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства відповідно до вимог статей 218—221 КК, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності.

3.2. Припинення юридичних осіб без правонаступництва у примусовому порядку

Ліквідація за рішенням суду при відсутності підстав для банкрутства передбачає загальні правила:

а) при визнанні судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути (п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК). У ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» дещо по-іншому визначається ця підстава ліквідації юридичної особи, а саме внаслідок визнання недійсним запису про проведення державної реєстрації через порушення закону, допущеного при створенні юридичної особи, які не можна усунути. Однак

при наявності певних розбіжностей у виразах, ці підстави є тотожними.

Слід звернути увагу на те, що в цьому разі наслідком допущених порушень буде саме ліквідація, а не перетворення юридичної особи. Тобто невірно вважати, що можливо юридичну особу перетворити на іншу, щоб уникнути порушень. Так, у судовій практиці трапляються випадки прийняття рішень про повернення юридичної особи в стан, що передував тому, який виявився порушенням при її створенні.

Це знаходить відображення у судовій практиці, зокрема у Рішенні Господарського суду Тернопільської області від 20.02.2012р. у справі № 7/117-2012 за позовом Суб'єкта підприємницької діяльності фізичної особи ОСОБА_1, АДРЕСА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю "Укрпродінвест" м. Кременець, вул. Шевченка,13, Кременецької районної державної адміністрації, м. Кременець, вул. Шевченка, 56, третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет позову на стороні позивача Державного реєстратора Кременецької райдержадміністрації, м. Кременець, вул. Шевченка,56 про визнання установчих документів та запису про державну реєстрацію господарського товариства недійсними [80].

Прикладом є порушення, допущені при приватизації державних підприємств, зокрема, невірному визначенні статутного капіталу акціонерних товариств, створених внаслідок приватизації, із вини відповідальних за цей процес осіб або без такої. В цих випадках вважається, що акціонерне товариство можна припинити шляхом його повернення в статус державного підприємства і розпочати заново процес приватизації. Це неможливо. Виходом із такого стану є або збільшення статутного капіталу акціонерного товариства на різницю дооцінки вартості державного майна з додатковою емісією акцій, або ліквідація акціонерного товариства;

б) у якості підстав ліквідації юридичної особи зазначаються також:

– провадження нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом (ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– невідповідність мінімального розміру статутного капіталу юридичної особи вимогам закону (друге речення ч. 4 ст. 144 ЦК; друге речення ч. 3 ст. 155 ЦК);

– неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону (ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»);

– наявність у Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням (ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»).

Окрім того, порушується справа про банкрутство юридичної особи, місце знаходження якої не відповідає даним, які містяться у Єдиному державному реєстрі. Це відображено у господарській справі № 126/5014/342/2012 порушеній Господарським судом Луганської області за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю "Баркас плюс - С" про порушення провадження у справі про банкрутство відсутнього боржника Товариства з обмеженою відповідальністю "Метиз - Ремзбут" в порядку, передбаченому ст. 52 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" із вказанням на відсутність підприємства за адресою місцезнаходження та припинення ним підприємницької діяльності. Судом було винесено ухвалу про ліквідацію Товариства з обмеженою відповідальністю "Метиз - Ремзбут" [83].

Особливості припинення юридичних осіб, передбачені спеціальними законами:

1) ст. 28 Закону України «Про об'єднання громадян» встановлює в якості виду стягнення за порушення законодавства застосування до об'єднання громадян примусового розпуску (ліквідації). Згідно ст. 32 зазначеного Закону за поданням легалізуючого органу або прокурора рішенням суду об'єднання громадян примусово розпускається (ліквідується)

у випадках: (а) учинення дій, передбачених статтею 4 цього Закону; (б) систематичного або грубого порушення вимог статті 22 цього Закону; (в) продовження протиправної діяльності після накладення стягнень, передбачених цим Законом; (г) зменшення кількості членів політичної партії до числа, коли вона не визнається як така.

Це відображається в судовій практиці, зокрема у справі про банкрутство порушеної за заявою Управління Пенсійного фонду України в м. Лубнах, м. Лубни Полтавської області відповідно до вимог ст. 52 Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" до Міської громадської організації "Лубенське земляцтво "Краяни", м. Лубни Полтавської області. Відповідно до правової позиції викладеній в п.36 постанови Пленуму Верховного Суду України від 19.12.2009 р. № 15 "Про судову практику в справах про банкрутство" Законом не врегульовано подальшого перебігу провадження у справі у випадках, коли у встановленому законодавством порядку виявлено безпідставність вимог кредитора (кредиторів), за заявою якого (яких) було порушено справу про банкрутство боржника, або коли порушено провадження у справі про банкрутство підприємств, стосовно яких діє законодавча заборона порушувати справи про банкрутство. У таких випадках судам слід припиняти провадження у справі на підставі пункту 7 частини першої статті 40 Закону (за відсутності інших підстав для такого припинення) та пункту 1-1 частини першої статті 80 ГПК України (за відсутністю предмету спору). За відсутності правових підстав для подальшого провадження у справі про банкрутство Міськрайонної громадської організації "Лубенське земляцтво "Краяни", провадження у справі було припинено згідно п. 1-1 ст. 80 ГПК України [86].

Суд одночасно вирішує питання про припинення випуску друкованого засобу масової інформації об'єднання громадян, яке примусово розпускається;

2) ст. 21 Закону України «Про політичні партії» встановлює, що

політична партія може бути за поданням Міністерства юстиції України чи Генерального прокурора України заборонена в судовому порядку у випадку порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених Конституцією України, цим та іншими законами України.

Зокрема, Прокурор Краснокутського району Харківської області звернувся до господарського суду з позовною заявою в інтересах держави в особі ДПІ у Краснокутському районі про припинення юридичної особи (скасування державної реєстрації) Краснокутської районної організації Харківської області партії "Демократичний Союз" у зв'язку з тим, що вона не надає органам державної податкової служби податкових декларацій і документів бухгалтерської звітності відповідно до вимог чинного законодавства. Оскільки це не є законодавчо закріпленою нормою щодо причин припинення політичної партії, то в позові було відмовлено. Це відображено у Рішенні Господарського суду Харківської області від 13.07.2007р. у справі № 56/97-07 за позовом Прокурора Краснокутського району Харківської області в інтересах держави, в особі Державної податкової інспекції у Краснокутському районі, смт.Краснокутськ до Краснокутської районної організації Харківської області партії "Демократичний Союз", смт.Краснокутськ про припинення юридичної особи [81].

Заборона діяльності політичної партії тягне за собою припинення діяльності політичної партії, розпуск керівних органів, обласних, міських, районних організацій політичних партій, її первинних осередків та інших структурних утворень, передбачених статутом партії, припинення членства в політичній партії.

Ст. 23 та 24 цього ж Закону встановлює в якості припинення політичних партій анулювання реєстраційного свідоцтва, що може мати місце у разі: (а) невиконання політичною партією вимоги ч. 6 ст. 11 цього Закону (стосовно щорічного інформування Міністерства юстиції України про обласні, міські, районні організації партії або інші структурні утворення,

передбачені статутом партії, про зміни назви, програми, статуту, керівних органів партії, їх адреси та місцезнаходження у тижневий строк після прийняття рішень з цих питань); (б) виявлення протягом трьох років з дня реєстрації політичної партії недостовірних відомостей у поданих на реєстрацію документах; (в) невисування політичною партією своїх кандидатів по виборах Президента України та виборах народних депутатів України протягом десяти років.

Підстави припинення юридичної особи внаслідок банкрутства:

– неспроможність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності Сукупний обсяг заборгованості при цьому має складати не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, а строк, протягом якого боржник не розрахувався з кредиторами – три місяці після настання встановленого строку їх сплати (ч. 1 ст. 1, ч. 3 ст. 6 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);

– припиненню юридичної особи в цьому порядку передують наступні етапи відновлення її платоспроможності: (а) призначення розпорядника майна та виконання ним своїх функцій; (б) санація. Ліквідація юридичної особи, визнаної банкрутом, може мати місце у випадку, якщо зазначені процедури не дадуть своїх результатів;

– визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів відбувається не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

Рішення про примусове припинення юридичної особи (її ліквідацію або поділ) приймає суд. При цьому законодавством України передбачаються різні судові інстанції щодо прийняття такого рішення. Так, якщо ст. 32 Закону України «Про об'єднання громадян» встановлює, що рішення про

примусовий розпуск всеукраїнських та міжнародних громадських організацій на території України приймається судом, то згідно ст. 24 Закону України «Про політичні партії» таке рішення приймає Верховний Суд України. В ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» до того ж ще й наголошується на недопущення примусового розпуску, припинення, а також заборони діяльності профспілок, їх об'єднань за рішенням будь-яких інших органів. Якщо юридична особа припиняється внаслідок її неплатоспроможності, то розгляд справи відбувається в господарському суді [27].

Постає питання про те, хто порушує в судовому порядку питання про припинення юридичної особи. Це можуть бути:

- орган, що здійснює державну реєстрацію або учасник юридичної особи (ч. 2 ст. 110 ЦК);

- за ст. 32 Закону України «Про об'єднання громадян» до суду про примусовий розпуск цих об'єднань може звертатися легалізуючий орган або прокурор.

Наслідки прийняття рішення про припинення юридичної особи визначені у ст. 105 ЦК, а саме:

- повідомлення про це орган, що здійснює державну реєстрацію;
- внесення останнім запису в державний реєстр про те, що юридична особа перебуває в процесі припинення;
- призначення комісії (ліквідаційної комісії, ліквідатора тощо);
- поміщення відомостей про припинення юридичної особи в засобах масової інформації;
- здійснення комісією певних процедур щодо припинення юридичної особи;
- внесення запису до державного реєстру про припинення юридичної особи.

Більш розгорнута процедура припинення юридичної особи міститься у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-

підприємців», яка враховує особливості при добровільному припиненні, при припиненні за рішенням суду без підстав для банкрутства та при банкрутстві.

Особливості наслідків прийняття рішення про припинення юридичної особи:

– рішення Верховного Суду України про анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії тягне за собою припинення діяльності політичної партії, розпуск її керівних органів, обласних, міських, районних організацій і первинних осередків та інших статутних утворень політичної партії, припинення членства в політичній партії (ст.24 Закону України «Про політичні партії»);

– вимагається прийняття рішення про використання майна та коштів політичної партії на статутні чи благодійні цілі (ст.23 Закону України «Про політичні партії»);

– устанавлюється, що рішення про примусовий розпуск об'єднання профспілок не тягне за собою розпуску профспілок, які входять до цього об'єднання (ст.18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»).

Призначення комісії з припинення юридичної особи відбувається:

– за погодженням з органом, що здійснює державну реєстрацію (ч. 2 ст. 105 ЦК) при чому в обидвох випадках припинення – як при реорганізації юридичної особи, так і при її ліквідації;

– учасниками чи органом юридичної особи у випадку добровільного припинення або судом у випадку примусового припинення (ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»);

– державним реєстратором у випадку відсутності в рішенні суду призначення членів комісії.

При добровільному припиненні юридичної особи склад комісії визначає орган або учасники юридичної особи.

При примусовому припиненні склад комісії визначає суд (ч. 5 ст. 38

Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», в якій не зазначається, хто включається до її складу). Суд, як правило, покладає обов'язки по ліквідації юридичної особи на його учасників або орган (ч. 2 ст. 110 ЦК).

У разі, якщо в судовому рішенні щодо припинення юридичної особи у зв'язку з її ліквідацією не призначена комісія з припинення (ліквідаційна комісія), державний реєстратор не пізніше трьох робочих днів від дати надходження такого судового рішення вносить до Єдиного державного реєстру запис, в якому вказує як голову комісії з припинення (ліквідаційної комісії) юридичної особи керівника органу управління або засновника (учасника) юридичної особи, якщо інше не встановлено судовим рішенням (ч. 6 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців») [20].

При припиненні юридичної особи в процесі банкрутства господарський суд призначає ліквідатора, в якості якого може бути особа, яка виконувала повноваження розпорядника майна або (та) керуючого санацією боржника. За клопотанням ліквідатора, погодженим із комітетом кредиторів, господарський суд призначає членів ліквідаційної комісії, до складу якої входять представники кредиторів, фінансових органів, а в разі необхідності – також представники державного органу у справах нагляду за страховою діяльністю, Антимонопольного комітету України. У разі ліквідації державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі (фонді) якого державна частка складає більш ніж двадцять п'ять відсотків, господарський суд призначає членами ліквідаційної комісії представника державного органу з питань банкрутства та при необхідності – органу місцевого самоврядування (ч. 1 та 2 ст. 24, ч. 3 ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Завдання комісії:

- інвентаризація активів і зобов'язань;
- здійснення повноважень по управлінню юридичною особою (ч.3

ст.105 ЦК);

- виступ у суді від імені юридичної особи, яка припиняється;
- публікація в пресі про припинення юридичної особи (ч.4 ст.105 ЦК);
- застосування заходів щодо виявлення кредиторів та їх повідомлення;
- складання розподільчого (у випадку виділу або поділу) або ліквідаційного балансу (у випадку ліквідації) чи передавального акту (у випадку злиття, приєднання або перетворення). При ліквідації юридичної особи має місце також складання проміжного ліквідаційного балансу (ч. 1 ст. 111 ЦК).

Після проведення інвентаризації та оцінки майна юридичної особи, що припиняється (ст. 29, 30 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») та у разі недостатності у юридичної особи, що ліквідується, коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія здійснює продаж майна юридичної особи (абз. 2 ч. 2 ст. 111 ЦК). Особливості щодо продажу майна банкрута передбачаються ст. 30 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», які стосуються: (а) оповіщення через засоби масової інформації про порядок продажу майна банкрута, склад, умови та строки придбання майна; (б) врахування вимог законодавства з питань приватизації щодо продажу майна юридичних осіб-банкрутів, заснованих на державній власності; (в) застосування передусім конкурсних засад продажу майна банкрута; (г) звітування ліквідатора перед кредиторами та господарським судом про продаж майна банкрута та ін.

Задоволення вимог кредиторів відбувається в порядку, передбаченому ст. 112 ЦК, з урахуванням особливостей, встановлюваних ст. 31 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Про це зазначається і в Постанові Харківського апеляційного господарського суду від 11.04.2012р. у справі №Б-39/105-09 за апеляційною скаргою Публічного акціонерного товариства «Дельта Банк», м.Київ, на

ухвалу господарського суду Харківської області від 03.03.2012 року у справі №Б-39/105-09, за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Трансфер -Фінанс», м.Харків, до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Трансфер -Фінанс», м.Харків, про визнання банкрутом [78].

У випадку, якщо не вистачить коштів для задоволення вимог кредиторів:

– юридичної особи, яка ліквідується в добровільному порядку або в судовому порядку, але не з підстав банкрутства, юридична особа переходить у режим ліквідації, встановлений законом про відновлення платоспроможності або визнання банкрутом;

– юридичної особи, які не задоволені через відсутність у неї майна, ці вимоги вважаються погашеними;

– повного та командитного товариств, а також товариства з додатковою відповідальністю, до відповідальності по їх боргах залучаються учасники цих товариств. При цьому учасники повного товариства та повні учасники командитного товариства відповідають солідарно перед кредиторами товариств до повного погашення заборгованості (ч. 1 ст. 119, ч. 1 ст. 133 ЦК). Учасники товариства з додатковою відповідальністю притягуються до відповідальності по боргах товариства в розмірі, кратному для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу. У разі визнання банкрутом одного з учасників його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між іншими учасниками товариства пропорційно їх часткам у статутному капіталі товариства (ч. 2 ст. 151 ЦК);

– виробничого кооперативу згідно ст. 163 ЦК притягуються до субсидіарної відповідальності його члени в розмірі та порядку, встановлених статутом кооперативу та законом. Однак згідно ст. 27 Закону України «Про кооперацію» члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу або законом, тобто відповідальність власним майном членів

кооперативів по боргах кооперативу цим Законом не передбачається. Враховуючи правило про те, що діє той закон, що набув чинності пізніше, можна вказати про те, що перевагу в цьому питанні має ЦК, і члени кооперативу мають нести відповідальність по боргах кооперативу. Проте у зв'язку з тим, що розмір цієї відповідальності в законі не встановлено, то реально залучити членів кооперативу до відповідальності по його боргах поки що не уявляється можливим.

Правова доля майна, що залишилося після ліквідації юридичної особи, обумовлюється організаційно-правовою формою, яку має ця юридична особа. В залежності від цього це майно може (а) або розподілятися між учасниками юридичної особи, (б) або частково розподілятися між ними, а частково передаватися іншим особам, (в) або виключно передаватися іншим особам.

Майно, що залишилося після розрахунків із кредиторами, підлягає розподілу між учасниками всіх видів господарських товариств (повних, командитних, з обмеженою та додатковою відповідальністю, акціонерних товариств), які ліквідуються.

Майно кооперативу, що залишилося після задоволення всіх вимог до кооперативу, розподіляється між членами кооперативу, за виключенням майна неподільного фонду, яке не підлягає поділу між його членами і передається за рішенням ліквідаційної комісії іншій (іншим) кооперативній організації (кооперативним організаціям). При цьому у рішенні повинні бути визначені напрями використання зазначеного майна. (ч. 6 та 7 ст. 29 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 № 1087-IV) [22].

При ліквідації установи, благодійної організації та об'єднань громадян майно засновнику (засновникам, учасникам, членам) не передається, а спрямовується на ті цілі, для яких було створено зазначені юридичні особи (ст. 21 Закону України «Про об'єднання громадян», ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», а також похідним чином впливає з ч.3 ст.83 ЦК). Згідно ст.20 Закону України «Про свободу

совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 № 987-ХІІ [29] майно релігійної організації, що ліквідувалася, переходить у власність держави. У разі припинення діяльності релігійної організації, у зв'язку з порушенням цього Закону та інших законодавчих актів України, майно, що перебуває в її власності, за винятком культового, може безоплатно переходити у власність держави. Культове майно передається іншим релігійним організаціям. Очевидно, це положення є застарілим та не може застосовуватися, оскільки не відповідає принципам цивільного законодавства. Майно релігійних організацій, що ліквідуються, має передаватися іншим релігійним організаціям або на благодійні цілі.

Невірно буде зазначати (як це часто робиться на практиці), що юридична особа ліквідується, а «на базі її майна створюється інша юридична особа» з наступних причин:

– при ліквідації юридичної особи її майно розпродається і погашається її заборгованість перед кредиторами. Якщо після цього залишиться майно, то юридична особа (а) або продовжує існувати як така, (б) або припиняється, і відомості про це вносяться в державний реєстр, а те майно, що залишилося, спрямовується по тим напрямкам, які були зазначені вище;

– ліквідація юридичної особи є припиненням без правонаступництва, тому вираз «створити на базі ліквідованої юридичної особи» є юридично невірним, оскільки ніякої «базис» після ліквідації юридичної особи існувати не може;

– юридична особа не може бути одночасно і припиненою в результаті її перетворення на іншу особу (припинення з правонаступництвом), і її ліквідації, яка виключає правонаступництво. Тобто при такому підході відбувається змішання двох способів припинення юридичних осіб, що не допустимо.

Це знаходить своє відображення у Постанові Вищого господарського суду України від 27.07.2010 р. у справі № 15/410/09 за касаційним поданням Першого заступника прокурора Миколаївської області та касаційною

скаргою Миколаївської районної ради на постанову від 01.04.10р. Одеського апеляційного господарського суду та на рішення від 09.12.09р. у справі №15/410/09 Господарського суду Миколаївської області за позовом Прокурора Миколаївського району Миколаївської області в інтересах держави в особі Миколаївської районної ради до Приватного підприємства "Крим-Ліспромбуд", Миколаївської районної громадської організації фізкультурно-оздоровчого клубу "Колос", Виконавчого комітету Миколаївської міської ради про визнання недійсними рішення та договору купівлі-продажу [79].

У разі подання кредитором заяви до господарського суду про визнання юридичної особи банкрутом можливе припинення розгляду справи у зв'язку з укладанням мирової угоди між боржником і кредитором.

Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" є законодавчим актом, що містить спеціальні норми, які мають пріоритет по відношенню до норм загальних щодо регулювання порядку провадження у справах про банкрутство, відновлення платоспроможності боржника, визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури, укладення мирової угоди між боржником та кредиторами, задоволення вимог кредиторів тощо.

До неплатоспроможного боржника, у межах провадження у справі про банкрутство, можуть застосовуватися чотири судові процедури:

а) *процедура розпорядження майном боржника*, що, як правило, передує всім іншим судовим процедурам банкрутства. Вона застосовується до неплатоспроможного боржника протягом визначеного у законі строку або до настання визначених у законі обставин. Змістом цієї процедури є система передбачених законодавством заходів щодо нагляду та контролю за управлінням справами та розпорядженням майном боржника, які спрямовані на збереження активів боржника, їх ефективне використання та з'ясування у попередньому порядку фінансового становища боржника, а також можливостей відновлення його платоспроможності і здійснюються

розпорядником майна боржника (абзаци 10, 11 ст. 1, частини 1, 7 ст. 13 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);

б) *мирова угода* як судова процедура банкрутства може бути застосована як до боржника, так і до банкрута на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство і являє собою особливий спосіб припинення провадження у справі про банкрутство (ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 37 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») [48 с. 250].

Відповідно до ст. 35 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” під мировою угодою у справі про банкрутство розуміється домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, яка оформляється угодою сторін.

При розгляді мирової угоди в судовому засіданні господарським судом зясовується відповідність вимог мирової угоди ст.ст.35, 36, 37 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” і чи викладені в ній умови не порушують чийх-небудь прав та охоронюваних законом інтересів.

Після цього мирова угода підлягає затвердженню господарським судом, а провадження у справі про визнання кредитора банкрутом припиняється.

Це знаходить своє відображення і в судовій практиці, зокрема про це зазначається і в Ухвалі Господарського суду Тернопільської області 05.07.2011 р. у справі № 11/Б-5022/1294/2011 Управління Пенсійного фонду України в Козівському районі, смт.Козова Козівського району Тернопільської області, вул. Грушевського про порушення справи про банкрутство Відкритого акціонерного товариства "Козлівський цегельний завод", вул. Личакова, 26, смт.Козлів Козівського району Тернопільської області [82];

в) *санація* є судовою процедурою банкрутства, що застосовується до неплатоспроможного боржника протягом встановленого законом строку за наявності законодавчо визначених підстав її проведення. Судова процедура санації спрямована на запобігання визнанню життєздатного боржника банкрутом і на повне або часткове задоволення вимог кредиторів. Вона здійснюється на основі затвердженого господарським судом плану санації боржника, що передбачає певну систему фінансово-економічних, правових, технічних та інших заходів оздоровлення фінансово-господарського стану боржника з передачею повноважень із керівництва боржником керуючому санацією (ст. 1, ч. 1 ст. 4, частини 1—3 ст. 17, ст. 18 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);

г) *ліквідаційна процедура* застосовується тільки у випадках визнання боржника банкрутом і полягає у припиненні діяльності суб'єкта господарської діяльності з метою здійснення заходів щодо задоволення визнаних судом вимог кредиторів у порядку, визначеному Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [48 с. 251].

Фактичною підставою для застосування цієї процедури є визнана господарським судом нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів (частини 5, 6 ст. 21 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Ліквідація як судова процедура банкрутства проводиться, у межах встановленого законом строку, ліквідатором або спеціальним органом — ліквідаційною комісією (ч. 2 ст. 22, статті 24, 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

Як і ч. 2 ст. 4 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», частина, що коментується, містить положення стосовно здійснення таких процедур банкрутства, як санація та

ліквідація, з дотриманням вимог антимонопольно-конкурентного законодавства.

Майнові активи можуть належати боржнику на підставі речових прав, зобов'язальних прав, а також права інтелектуальної власності.

Визначення ліквідаційної маси, її склад, порядок формування та реалізація майна, що входить до ліквідаційної маси, встановлені розд. III Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», а також положеннями ГК, зокрема, главою 23.

При формуванні ліквідаційної маси здійснюються певні доповнення до неї, до яких ч. 2 статті 213 ГК відносить майнові активи осіб, що відповідають за зобов'язаннями неплатоспроможного боржника відповідно до закону або установчих документів. До таких майнових активів можуть належати: майно боржника, що знаходиться у третіх осіб; майно, отримане у результаті визнання недійсними угод боржника; майно, отримане внаслідок застосування субсидіарної відповідальності.

Висновки до 3 розділу

За результатами дослідження, проведеного у 3 розділі нами зроблено наступні висновки:

Підстави добровільного припинення юридичної особи в законодавстві України не встановлюються, а підстави примусового припинення передбачаються ЦК та законами «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про господарські товариства» та іншими спеціальними законами;

У п. 3 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено, що кредитори мають право заявити свої претензії до боржника, який ліквідується, в місячний строк з дня публікації оголошення про визнання боржника, який

ліквідується, банкрутом. Однак вказана стаття не містить умов погашення вимог кредиторів після збігу місячного терміну, як це передбачено в ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Аналіз справ про банкрутство боржника, що ліквідується власником, свідчить, що в ряді випадків в ході банкрутства деякі кредитори, а може і жоден з них, не подає заяв із вимогами. Тоді логічним є припинення провадження у справі по пунктах 7, 8 ст. 40 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Однак вказані норми повинні застосовуватись лише до визнання боржника банкрутом.

Принцип «мовчазної згоди», за яким державний реєстратор може внести запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців про припинення юридичної особи у разі якщо після закінчення процедури припинення, передбаченої законом, але не раніше закінчення строку заявлення кредиторами своїх вимог юридичній особі в установленому законом порядку органом державної податкової служби не надані довідки про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів або рішень про відмову в їх видачі.

Рішення про примусове припинення юридичної особи (її ліквідацію або поділ) приймає суд. При цьому законодавством України передбачаються різні судові інстанції щодо прийняття такого рішення. Так, якщо ст. 32 Закону України «Про об'єднання громадян» встановлює, що рішення про примусовий розпуск всеукраїнських та міжнародних громадських організацій на території України приймається судом, то згідно ст. 24 Закону України «Про політичні партії» таке рішення приймає Верховний Суд України. В ст. 18 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» до того ж ще й наголошується на недопущення примусового розпуску, припинення, а також заборони діяльності профспілок, їх об'єднань за рішенням будь-яких інших органів. Якщо юридична особа припиняється

внаслідок її неплатоспроможності, то розгляд справи відбувається в господарському суді.

При примусовому припиненні склад комісії визначає суд (ч. 5 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», в якій не зазначається, хто включається до її складу). Суд, як правило, покладає обов'язки по ліквідації юридичної особи на його учасників або орган (ч. 2 ст. 110 ЦК).

Висновки

За результатами дослідження, проведеного у дипломній роботі нами зроблені наступні висновки.

1. Існує два способи припинення юридичних осіб: без правонаступництва (ліквідація) і з правонаступництвом (реорганізація). Серед підстав припинення є дві групи: добровільні (за рішенням власника) і примусові (за рішенням суду).

Добровільне припинення юридичної особи можливе у будь-який час і з будь-яких підстав, але за рішенням вищого органу управління. Примусове припинення діяльності – лише за рішенням суду і у випадках, прямо передбачених законом.

2. В нормах ЦК України та ГК України повинна застосовуватись єдина термінологія. На нашу думку, більш доцільним є застосування терміну «реорганізація», який використовується в нормах ГК України замість «припинення» у статтях 106, 107 ЦК України, а частину 1 статті 104 ЦК України, на нашу думку, слід викласти в наступній редакції: «Юридична особа припиняється в результаті реорганізації (передання свого майна, прав та обов'язків іншим юридичним особам) або в результаті ліквідації».

3. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом відбувається шляхом приєднання, злиття, поділу та перетворення.

Проблеми правового регулювання приєднання як способу припинення юридичних осіб з правонаступництвом до цього часу не знайшли чіткого відображення як на рівні нормативно-правових актів, так і на рівні юридичних доктрин, що, відповідно, призвело до наявності дискусій та неоднозначного трактування чинних норм цивільного законодавства, а також їх застосування на практиці. Втім, аналіз чинного законодавства та практики його застосування доводить необхідність чіткішого законодавчого регулювання зазначених питань

Припинення юридичної особи у разі злиття, приєднання та

перетворення припускає складання передавального акту, а у разі поділу – розподільчого балансу. Відповідно складення розподільчого балансу вимагається й при виділі майна до однієї або кількох створюваних юридичних осіб.

Процедурою проведення реорганізації повинно бути визначено, яким чином здійснюється інвентаризація всього майна юридичної особи, що припиняється (з якої виділяється майно для створення іншої юридичної особи), строки інвентаризації, має призначатися комісія з інвентаризації. Метою цих заходів є найбільш повне виявлення всього комплексу прав і обов'язків для встановлення правонаступництва.

З огляду на те, що в балансі не відображається кожне з договірних зобов'язань, що перейшли до нової особи, конкретні питання правонаступництва повинні знайти своє закріплення в іншому документі.

Основою складання розподільчого балансу повинна служити загальна інвентаризація майна юридичної особи, що припиняється, у тому числі всіх видів фінансових зобов'язань.

4. У зв'язку прийняттям Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» виникає розбіжність між нормами статті 144 ЦК України, а саме частини 1 та частини 4. У зв'язку з цим, на нашу думку, слід внести зміни до частини 4 статті 144 ЦК України і викласти її у такій редакції «Якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства з обмеженою відповідальністю виявиться меншою від статутного капіталу, учасники повинні прийняти рішення про внесення додаткових вкладів або товариство підлягає ліквідації».

5. Існують певні відмінності в реорганізації для акціонерних товариств які регламентуються розділом XVI Закону України «Про акціонерні товариства». Зокрема, даним законом передбачено обов'язковість договору про злиття (приєднання) акціонерних товариств та плану поділу (виділу, перетворення) акціонерного товариства.

6. Реорганізація юридичних осіб може здійснюватись як у добровільному (за рішенням власників) так і в примусовому порядку. Особливістю реорганізації юридичних осіб у примусовому порядку є те, що воно здійснюється без волевиявлення власників.

Підстави добровільного припинення юридичної особи в законодавстві України не встановлюються, а підстави примусового припинення передбачаються ЦК та законами «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про господарські товариства» та іншими спеціальними законами.

Одним із видів примусового припинення юридичної особи з правонаступництвом є поглинання без згоди власників такої юридичної особи - рейдерство.

7. У п. 3 ст. 51 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» встановлено, що кредитори мають право заявити свої претензії до боржника, який ліквідується, в місячний строк з дня публікації оголошення про визнання боржника, який ліквідується, банкрутом. Однак вказана стаття не містить умов погашення вимог кредиторів після збігу місячного терміну, як це передбачено в ст. 14 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

8. Аналіз справ про банкрутство боржника, що ліквідується власником, свідчить, що в ряді випадків в ході банкрутства деякі кредитори, а може і жоден з них, не подає заяв із вимогами. Тоді логічним є припинення провадження у справі по пунктах 7, 8 ст. 40 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Однак вказані норми повинні застосовуватись лише до визнання боржника банкрутом.

9. При припиненні діяльності юридичної особи застосовується принцип «мовчазної згоди» відповідно до якого державний реєстратор може внести запис про припинення юридичної особи до Єдиного державного реєстру

юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у разі, якщо після закінчення процедури припинення, передбаченої законом, але не раніше закінчення строку заявлення кредитором своїх вимог юридичній особі в установленому законом порядку органом державної податкової служби не надані довідки про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів або рішення про відмову в їх видачі.

10. Ліквідаційна процедура складається з чотирьох стадій: прийняття рішення про ліквідацію, інформування кредиторів; розрахунки з кредиторами, несення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи.

11. Рішення про примусове припинення юридичної особи приймає суд. При примусовому припиненні юридичної особи склад ліквідаційної комісії (або ліквідатора) визначає суд (ч. 5 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»). В нормах цього закону не зазначається процедура визначення та затвердження складу ліквідаційної комісії. Аналіз судової практики свідчить про те, що суд покладає обов'язки по ліквідації юридичної особи на його учасників або виконавчий орган.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435-IV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/435-15
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/436-15
4. Цивільно процесуальний кодекс України від 18.03.2004р. № 1618-IV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1504-06
5. Господарсько процесуальний кодекс України від 06.11.1991р. № 1798-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1798-12
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/80731-10
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14
8. Цивільний кодекс Української РСР № 1540-VI від 18.07.63 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06
9. Про акціонерні товариства Закон України від 17.09.2008 р. N 514-VI / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/514-17
10. Про Антимонопольний комітет України Закон України від 26.11.1993р.

№ 3659-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12

11. Про аудиторську діяльність Закон України від 22.04.1993р. № 3125-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125-12

12. Про благодійництво та благодійні організації Закон України від 16.09.1997р. № 531/97-ВР / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/anot/531/97-вр

13. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом Закон України від 14.05.1992р. N 2343-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.nau.ua/doc/?code=2343-12

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг Закон України від 22 вересня 2011 року N 3795-VI / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3795-17

15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств Закон України від 17.11.2009 р. № 1720 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1720-17

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням Закон України від 19.05.2011р. N 3384-VI / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-17

17. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом Закон України від 22.12.2011р. № 4212-VI / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/4212-17

18. Про господарські товариства Закон України від 19.09.1991р. № 1576-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1576-12
19. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні Закон України від 30.10.1996р. № 448/96-ВР / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр
20. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців Закон України від 15.05.2003р. N 755-IV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/755-15
21. Про захист економічної конкуренції Закон України від 11.01.2001р. № 2210-III / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14
22. Про кооперацію Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1087-15
23. Про об'єднання громадян Закон України від 16.06.1992р. № 2460-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12
24. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності Закон України від 18.02.1992р. N 2132-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12
25. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність Закон України 12.07.2001р. N 2658-III / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2658-14
26. Про підприємства в Україні Закон України від 27.03.1991р. № 887-ХІІ / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: akon.rada.gov.ua/go/887-12
27. Про політичні партії Закон України від 05.04.2001р. № 2365-III / сайт

"Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14

28. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності Закон України від 15.09.1999р. № 1045-XIV / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14

29. Про свободу совісті та релігійні організації Закон України від 23.04.1991 № 987-XII / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12

30. Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.93 N 10 (10-93) "Про об'єднання підприємств вугільної промисловості" / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629в-15

31. Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.93 N 19 (19-93) "Про управління майном, що є у загальнодержавній власності, в будівництві та промисловості будівельних матеріалів" / сайт "Закон и норматив" // Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.licasoft.com.ua/component/lica/?base=1&menu=34852&u=1&type=1&view=text&option=com_lica&month=5&year=2011

32. Декрет Кабінету Міністрів України від 17.03.93 N 20 (20-93) "Про об'єднання підприємств транспорту та дорожнього господарства" / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0153-94

33. Декрет Кабінету Міністрів України від 29.04.93 N 41 (41-93) "Про об'єднання електроенергетичних підприємств" / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/zakon.rada.gov.ua/laws/show/41-93

34. Декрет Кабінету Міністрів України від 29.04.93 N 42 (42-93) "Про об'єднання державних підприємств нафтової, газової, нафтопереробної промисловості та нафтозабезпечення" / сайт "Професійна юридична система" // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0153->

94

35. Положення про Міністерство економіки України / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/92-pp

36. Положення про особливості забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування у разі реорганізації страховиків, затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 04.06.2004р. № 913 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-04

37. Положення про порядок поділу підприємств і об'єднань та відокремлення від них структурних підрозділів і одиниць, що затверджено Наказом Міністерства економіки України, Міністерства статистики України, Антимонопольного комітету України від 20 квітня 1994 року № 43/79/5 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0153-94

38. Положення про порядок реєстрації випуску (випусків) акцій при заснуванні акціонерних товариств затверджено рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 30.12.2009 N 1639 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 квітня 2010 р. за N 273/17568 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-10

39. Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.98р. N 221 (z0137-99) / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-99

40. Порядок скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій затверджений рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 30.12.98 N 222 (у редакції рішення

Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.07.2005 N 398 (z1113-05) зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2005 р. за N 1113/11393 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-99

41. Рішення НКЦПФР «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (щодо статутного капіталу)» від 12.01.2012 № 33 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31 січня 2012 р. за № 158/20471 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-11

42. Лист Держкомпідприємництва від 26.03.2004 р. N 1858 / сайт "Професійна юридична система" // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1158.973.0>

43. Ухвала Кабінету Міністрів України «Про схвалення Декларації цілей і завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетної декларації)» від 01.03.2007р. / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF>

44. Методика визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, що затв. Розпорядженням Антимонопольного комітету України від 05.03.2002р. № 49-р. / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-02

45. Тимчасові правила розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України, що затверджені розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.04.1994р. № 5 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-94

46. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : монографія / Юрій Юркевич. - Хмельницький: Вид-во Цюпак, 2010. - 223 с.

47. Андрушків Б.М., Вовк Ю.Я., Дудкін П.Д., Кирич Н.Б., Малюта Л.Я., Стойко І.І. та інші. Економічна та майнова безпека підприємства і

підприємництва. Антирейдерство / Б.М.Андрушків, Ю.Я.Вовк, П.Д.Дудкін, Н.Б.Кирич., Л.Я.Малюта, І.І.Стойко та інші. – Тернопіль: Вид. Терно-граф, 2008. – 424 с.

48. Андрушків Б.М., Черничинець С.П. Корпоративне управління. Навчальний посібник / Б.М.Андрушків, С.П.Черничинець - К.: Кондор, 2011 р. – 528 с.

49. Валітов С. С. Конкурентне право України Навчальний посібник / С.С.Валітов - К.: Юрінком Інтер, 2006.- 432 с., с. 141

50. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар / О. І. Харитонов, Є. О. Харитонов, В. М. Косак та ін.; за ред. О. І. Харитонової. – Х.: Одісей, 2007. – 832 с., с. 129

51. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України. У 2-х т. Т. 1./ Відп. ред. В. Г. Ротань. - 2-ге вид. - Х.: Фактор, 2010. - 800 с. / сайт «Студрада - коаліція юристів» // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://studrada.com.ua/node/12952>

52. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства» / О.М.Вінник. — К. : Юрінком Інтер, 2009.— 312 с.

53. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. — 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — Т. II. — 1088 с. / сайт «Апеляція – правовий портал» // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://apelyacia.org.ua/content/naukovo-praktichniy-komentar-civilnogo-kodeksu-ukrayini-pid-red-dzeri-kuznesova-luc-tom-1>

54. Офіційний сайт управління економіки міста // Електронний ресурс – Режим доступу: http://economy.rv.ua/business/how_to_start_business/registration/registration_of_legal_entity/registration_lal_entity/

55. Поняття рейдерства та його суспільна небезпечність // Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.pozov.com.ua/ua/rejderstvo_ua.html

56. Проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів щодо встановлення кримінальної відповідальності за

захоплення підприємств» / сайт bing.com // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://www.bing.com>

57. Теория права и государства: Учебник. Издание второе / А. С. Васильев, В. В. Иванов, И. С. Канзафарова и др. – Х.: ООО “Одиссей”. – 2007. – 480с., - с. 307

58. Цивільне право України Підручник: У 2 т. Т. 2 / [Борисова В. І., Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.]; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатеевої, В. Л. Яроцького. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — 552 с.

59. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / В.Г. Фазикош, С.Б. Булеца, Р.Б. Олійник та ін.; За ред. В.Г. Фазикоша, С.Б. Булеци. – К. : Знання, 2010. – 631 с.

60. Цивільне право України: В 2-х томах. Т. 2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитоновна; канд. юрид. наук Н.Ю. Голубевої. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. - 872 с. / Електронний ресурс. Режим доступу: http://0lib.com/zbook/pravo/cyvil/09/cyvilharytonov_2.html

61. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. / За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової. – К.: Юрінком-Інтер, 2005. – Кн.1. – 640 с.

62. Цивільне право. Академічний курс: Підручник: у 2т. / За заг. ред. Я.М.Шевченко. - К.: Ін Юре, 2006. – Кн..1 Загальна частина. – 696 с.

63. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 15 лютого 2011 року / Україна. Закони. – К. : Алерта; ЦУЛ, 2011. – 308 с.

64. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар за заг. ред. Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої, К.: Правова єдність., 2007. – 1140 с. / сайт «Студрада - коаліція юристів» // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://studrada.com.ua>

65. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К. : Істина. — 928 с. / сайт «uristinfo.net» // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://uristinfo.net/2010-12-27-04-58-59/76-komentar-tsvilnij-kodeks->

ukrayini.html

66. Черничинець С.П. «Взаємозв'язок Цивільного і Господарського кодексів у корпоративному управлінні» / С.П.Черничинець. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ефективність інвестиційного процесу в Україні: стан, проблеми і перспективи» / Тернопіль: Прінт-інформ, 2005. – С. 56-58.
67. Черничинець С.П. «Сутність стратегії захисту підприємств корпоративного типу від рейдерства» / С.П.Черничинець. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека»/ Харків: ХНАМГ, 2011. – С. 109-111
68. Черничинець С.П. Неузгодженість окремих статей Цивільного і Господарського кодексів та їх негативний вплив на діяльність суб'єктів господарювання / С.П.Черничинець / Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. - 2006. - № 4. – С. 29-34.
69. Юркевич Ю. М. Заходи до забезпечення позову у справах щодо примусового припинення юридичних осіб з правонаступництвом / Ю. М. Юркевич // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції, Луцьк, 4-5 червня 2010 р. / Уклад. Вознюк Н.І., Климчук Т.Д., Крисюк Ю.П., Старко О.Л., Старчук О.В., Шевчук І.М., Чупринський Б.О. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. – 716 с. – С. 459-461
70. Юркевич Ю. М. Правове регулювання виділу юридичних осіб / Ю. М. Юркевич // Правова політика Української держави: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Том 1. / 19-20 лютого 2010 року – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. – 342с. – С. 200-203
71. Юркевич Ю. М. Правове регулювання припинення юридичних осіб шляхом приєднання / Ю. М. Юркевич // Вісник Львівського університету.

Серія юридична. – 2011. – Випуск 52. – С. 219-225 / Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_yu/2011_52/219civ52.pdf

72. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом за рішенням суду / Ю. М. Юркевич // Науковий часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки». – 2009. – № 1 (29). – С. 139-143

73. Юркевич Ю. М. Проблеми правового регулювання перетворення юридичних осіб / Ю. М. Юркевич // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2009. – Випуск 48. – С. 166-176 / Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_yu/2009_48/166civ48.pdf

74. Юркевич Ю. Правова природа договорів про злиття (приєднання) акціонерних товариств / Ю. Юркевич // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції. 8-9 лютого 2010 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2010. – 424с. – С. 226-227

75. Постанова Пеленуму ВСУ «Про судову практику в справах про банкрутство» від 18 грудня 2009 року N 15 / сайт "Законодавство України" // Електронний ресурс – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-09

76. Постанова Господарського суду Дніпропетровської області у справі № 24/5005/16220/2011 від 15.12.11р. за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю "Компанія платіnum універсал груп" м. Дніпропетровськ - № 20059440 від 15.12.2011р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20059440>

77. Постанова Господарського суду Одеської області від 12 січня 2012 р. у справі № 21/17-4903-2011 за заявою голови ліквідаційної комісії Приватного підприємства (надалі - ПП) „Комунтранс” (68300, Одеська область, м. Кілія,

вул. Першотравнева,64. Ідентифікаційний код 31130173) про визнання банкрутом у порядку ст. 51 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” - № 20904557 від 12.01.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20904557>

78. Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 11.04.2012р. у справі №Б-39/105-09 за апеляційною скаргою Публічного акціонерного товариства «Дельта Банк», м.Київ, на ухвалу господарського суду Харківської області від 03.03.2012 року у справі №Б-39/105-09, за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Трансфер - Фінанс», м. Харків, до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія Трансфер-Фінанс», м. Харків, про визнання банкрутом - № 23540871 від 11.04.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/23540871>

79. Постанова Вищого господарського суду України від 27.07.2010 р. у справі № 15/410/09 за касаційним поданням Першого заступника прокурора Миколаївської області та касаційною скаргою Миколаївської районної ради на постанову від 01.04.10р. Одеського апеляційного господарського суду та на рішення від 09.12.09р. у справі №15/410/09 Господарського суду Миколаївської області за позовом Прокурора Миколаївського району Миколаївської області в інтересах держави в особі Миколаївської районної ради до Приватного підприємства "Крим-Ліспромбуд", Миколаївської районної громадської організації фізкультурно-оздоровчого клубу "Колос", Виконавчого комітету Миколаївської міської ради про визнання недійсними рішення та договору купівлі-продажу № 10668574 від 05.07.2011р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10668574>

80. Рішення Господарського суду Тернопільської області від 20.02.2012р. у справі № 7/117-2012 за позовом Суб'єкта підприємницької діяльності фізичної особи ОСОБА_1, АДРЕСА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю "Укрпродінвест" м. Кременець, вул. Шевченка,13, Кременецької районної державної адміністрації, м. Кременець, вул. Шевченка, 56, третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет позову на стороні позивача Державного реєстратора Кременецької райдержадміністрації, м. Кременець, вул. Шевченка,56 про визнання установчих документів та запису про державну реєстрацію господарського товариства недійсними – № 22479277 від 20.02.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22479277>

81. Рішення Господарського суду Харківської області від 13.07.2007р. у справі № 56/97-07 за позовом Прокурора Краснокутського району Харківської області в інтересах держави, в особі Державної податкової інспекції у Краснокутському районі, смт.Краснокутськ до Краснокутської районної організації Харківської області партії "Демократичний Союз", смт.Краснокутськ про припинення юридичної особи - № 1031096 від 13.07.2007р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1031096>

82. Ухвала Господарського суду Тернопільської області від 05.07.2011 р. у справі № 11/Б-5022/1294/2011 Управління Пенсійного фонду України в Козівському районі, смт.Козова Козівського району Тернопільської області, вул.Грушевського про порушення справи про банкрутство Відкритого акціонерного товариства "Козлівський цегельний завод", вул. Личакова, 26, смт.Козлів Козівського району Тернопільської області - № 17865135 від 05.07.2011р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу:

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/17865135>

83. Ухвала Господарського суду Луганської області за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю "Баркас плюс - С" до відсутнього боржника Товариства з обмеженою відповідальністю "Метиз - Ремзбут" про порушення провадження у справі про банкрутство - № 22604698 від 12.04.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22604698>

84. Ухвала Господарського суду Одеської області від 22 грудня 2011 р. у справі № 2/17-3715-2011 за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю „Форт-Верт” про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю „Форт-Верт” (65005, м. Одеса, вулиця Михайлівська, буд. 25, код ЄДРОПУ 36794452) - № 20359219 від 22.12.2011р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20359219>

85. Ухвала Господарського суду Полтавської області від 27.03.2012р. у справі № 18/202/12 по заяві Управління Пенсійного фонду України в м. Лубнах, 37500, м. Лубни, вул. Шевченка, 8, код ЄДРПОУ 37710525 до Міської громадської організації "Лубенське земляцтво "Краяни", 37500 м. Лубни, вул. Монастирська, 70, код ЄДРПОУ 34307685 (назва боржника згідно статуту та скороченого витягу з Єдиного реєстру громадських формувань Міськрайонна громадська організація "Лубенське земляцтво "Краяни") про порушення справи про банкрутство - № 22555625 від 27.03.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22555625>.

86. Ухвала Господарського суду Сумської області від 17.04.12р. у справі №19/122-10 за заявою голови ліквідаційної комісії Товариства з обмеженою відповідальністю «Тайм 2002», м. Суми про банкрутство Товариства з

обмеженою відповідальністю «Тайм 2002» (м.Суми, вул. Менделєєва, 4, ід. код 32185705) - № 23540103 від 17.04.2012р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/23540103>

87. Ухвала Господарського суду Черкаської області від 01 лютого 2011 року у справі №14/2617 за заявою ініціюючого кредитора виробничо-комерційної фірми «Резон» до боржника Черкаського державного заводу хімічних реактивів про визнання банкрутом - № 13713804 від 01.01.2011р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень / Єдиний державний реєстр судових рішень // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13713804>